

האלקים עשה את האדם ישר

שלח לך אנשים ויחקרו את ארץ כנען (יגב, א) כתב רש"י: 'שלח לך - לדעתך, אני איני מצוה לך, אם תרצה שלח'. ויש להבין מה פשר ההוראה 'עשה את האדם ישר', והרי אם אין דעת הקב"ה נוחה מכך, בודאי לא היה משה רבינו העבד הנאמן עושה זאת. התחדש בזה, שפעמים הקב"ה מעלים מהאדם את הדרך הרצויה עפ"י התורה ונותן לו לבחור לפי דעתו האישית, ועבודת האדם היא לטהר מחשבתו בכל ימי חייו, על מנת שכאשר יבוא מעשה שכוה לידו ינהג מעצמו כראוי.

ומצינו כיצא בזה שמשה רבינו במעמד הסנה הסתיר פניו "כי ירא מהביט אל האלקים", ונחלקו בגמרא (ברכות ז,א) האם הוא נהג נכון וקיבל על כך שכר, או שהיה בזה חטא ונענש על כך. וקשה, לדעה שנענש על כך, מדוע נענש, והרי סבר כמו הדעה השניה שאין בכך חטא. אלא שמכל מקום לפי רוחב דעתו נתבע ממנו להבין מעצמו שעליו לראות בתמונת ה', וכיון שנתקל מכך, היתה עליו טענה, והפסיד.

חובה לציין, שאין אנו יכולים להבין חטאי אבות העולם, ואין אנו דנים בהם כלל. אמנם הם נכתבו בתורה שבכתב ונתפרשו בתורה שבעל פה על מנת שנלמד לפי השגתנו כיצד לנהוג, ובהם אנו עוסקים.

[ב] ויש להבין מה טעם דבר, והרי 'התורה' כשמה, מדריכה את האדם בכל אשר יעשה, ואם כן, מדוע ישנם דברים שהיא משאירה לו להחליט בהם כדאמרו רבותינו.

ביאור הדברים, שהאדם מצד עצם ברייתו הוא ישר, ודעתו הפשוטה היא כפי הדרך הנכונה, וכפי שנאמר (קהלת ז,כט) 'עשה האלקים את האדם ישר, ויחמה בקשו חשבונות רבים'. ומפעם לפעם הקב"ה נותן לאדם נסיון לבחון האם הוא חזר להיות 'ישר' כברייתו, ודעתו הפשוטה היא כפי הראוי, או שהוא עדיין מעורב בחשבונות הרבים.

האבות הקדושים הגיעו למעלה זו, ולמרות שעדיין לא קיבלו את התורה, בטהרת לבם היוונו מדעתם להנהיג הרצויה לפני ה', ועל כן נקראו 'ישרים' (ע"ז כה,א). וזה מה שנאמר באברהם (בר"ר סא,א) ששתי כליותיו נעשו לו כשני רבנים [וכליות יעצות] (ברכות סא,א), כי הדעה העצמית שלו היתה ביטול כפי רצון ה'.

על הנהגה זו נאמר (דברים ו,יח) 'ועשית הישר והטוב בעיני ה' וביאר המהרש"א (ע"ז כה,א) שה'ישר' הוא אה מה שלא נעשויו מפורש, אלא לפנים מהאור הדין, כי האדם הישר מבין מה טוב ורצוי בעיני ה', אף על פי שלא צוה על כך בפירוש.

[ג] לכל אדם ישנם מצבים שאינו מוצא בתורה מקור מפורש שיורה לו כיצד עליו לנהוג, וגם אין מצוי לו את מי לשאול, והוא צריך להחליט בעצמו על דרכו. כגון, כאשר צריך להכריע אם לצאת לשמחה משפחתית או להמשיך ללמוד באותה שעה, וכיוצא בזה רבים.

ומי שלבן נקי באמת, והולך 'ישר' כפי שעשאו האלקים, ואינו מתחמק מלפני הכרעת התורה ומלשמוע בקול החכמים, מובטח לו שאין הקב"ה מנסה אותו בדבר שאינו יכול לעמוד בו, ויצליח להגיע בדעתו להכרעה הנכונה.

זכורנו ששאלתי פעם קמיה מו"ר ראש הישיבה בעל הדרכי שמואל זצוק"ל, על אדם שיש לו כשרון וכלים לעשות כמה דברים, כגון ללמד בשיבה או להיות רב קהילה וכדו', מה יעשה. ואמר לי: צריך לזה נביא. ושאלתי: מה נעשה כיום שפסקה נבואה מישראל? וענה לי: האדם עצמו צריך להחליט לפי דעתו. ואף שהפצרת שאין ביד האדם להחליט, נשאר דעתו שהאדם צריך להחליט לעצמו. והן הן הדברים.

ואמנם, עלול להיות מצב שהאדם עושה מעשיו ביחשבות רבים, ובכל זאת בטוח שהוא 'ישר'... והריהו בבחינת 'איש הישר בעיניו יעשה' (שופטים יז,י). ועליו אמר שלמה בחכמתו (משלי טז,כ) 'יש דרך ישר לפני איש, ואחריתה דרכי מות', ואמר (שם כא,א) 'כל דרך איש ישר בעיניו יתכן ללות ה'.'

ארץ כנען - ארץ ההכנעה

שלח לך אנשים ויחקרו את ארץ כנען אשר אני נתן לבני ישראל (יגב, א) יש להתבונן מדוע הקב"ה מכנה את ארץ ישראל בשם 'ארץ כנען', והיה מספיק לומר 'ויתורו את הארץ' ואנו יודעים על איזה ארץ מדובר - שהרי מעשי הכנענים מקולקלים מכל האומות (רש"י ויקרא יח,ג), והיה מן הראוי להעלים את שמם מהארץ.

כתב השל"ה הק' (לך לך תו"א ט): 'מה שנשאר שם 'כנען' לארץ הקדושה גם אחר שהיתה של ישראל, הכוונה, כי 'כנען' הוא

רוממות

פרשת שלח תשפ"ה

גליון 469 שנה י'

גליון שבועי לבני התורה

דברי חזק
שבת
מלחמה

רוממות דזמנים

משולחן המערכת

מרת הגאב"ד הגאון רבי מרדכי גרוס שליט"א

עת צרה - התעוררות לגאולה'

עקבתא דמשיחא - הקב"ה שובר כל המדינות שהיו, אם היו טועים שחשבו שניתן לסמוך על הצבא כאן הרי זה נתבטל מאז מאורעות חג שמחת תורה שעבר, והנה

אח"כ שלחו מאמריקה ספינות נושאות מטוסים וכו', ועדיין יש שטעו, שאמנם על צבא המדינה אי אפשר לסמוך אבל על האמריקאים אפשר להישען, אמנם כעת נתברר כבר לעין כל האמת האמתית כי "אשור לא יושענו על סוס לא נרכב ולא נאמר עוד אלקינו למעשה ד'ינו" (הושע יד,ד).

וסיום הכתוב 'אשור בך ירחם יתום' אשר רק מי שמרגיש יתום שאין לו על מי לסמוך הוא "בך ירחם", ובשירת האזינו נאמר "פי ידן ה' עמו ועל עבדיו יתנחם פי יראה פי אָזְלָת יד וְאָפֶס עֲצוּר וְעוֹבֵב" (דברים לב,לו) שלא תבוא הישועה מזה ומזה רק הקב"ה לבדו הוא יושיענו.

וכך המציאות שהעולם כולו ממש במהפכה, ובפרט בארץ ישראל, כפי הידוע, ויותר מזה מה שאין ידוע, ובכל לי לפני הצהירים אין לנו מושג מה יהיה אחר הצהרים, ואח"כ אין אנו יודעים מה יהי' למחר וכו'.

ובגמ' (בכורות ח,ב) מובא על רבי יהושע בן חנניה שאמר לחכמי אטונה דברי הבאי ודברי כזב, וכך אמר מעשה בפרידה שילדה ועל צוארה הי' תלוי פתק שכתוב בו שחייבים לאביו מאה אלף זוז, ואמר שזה אינו כי הלא פרידה אינה יולדת, והמהרש"א שם ביאר בזה שהפרידה רומז לאומות העולם כי כשם שהפרידה הזו אין לה בנים כך אומות העולם נחשב שאין להם בנים כי הרי אינם מתייחסים אחר אביהם, ולפי"י יל"פ מ"ש שתלוי על צוארם פתק על חוב היינו שנדמה כאילו עושים איהו דבר טוב, אבל באמת אינו אלא דברי הבאי וכזב ואין לסמוך עליו.

כת התורה להכניע האומות

ואנחנו בני התורה המחזיקים בעץ החיים בעיקר יש לנו להתגבר בעסק התורה, ואיתא בגמ' (מכות י"א,

המשך בעמוד 2

אנו נמצאים בזמן עת צרה ליעקב ודם ישראל נשפך, ובטוחים שיתקיים בננו דברי הנביא "ועת צרה היא ליעקב וממנה יִנָּשֶׁע" (ירמיה לז).

ואיתא במדרש תנחומא

(פר' תולדות סימן ה') 'אדריאנוס אמר לרבי יהושע גדולה הכבשה העומדת בין שבעים זאבים אמר לו גדול הוא הרועה שמצילה ושומרה ושוברן לפניו הוי כל כלי יוצר עֲלֶיךָ לא יִצָּלַח (ישעיה נד,יז).

וידוע מהחזקתם סופר שבכל עת צרה של הציבור אזי עיקר התפילה הצריכה להיות לא על הצרה עצמה כי אם על הגאולה שמכיון שזה צרת כלל הציבור הוי אומר שהקב"ה מעורר אותנו להשיג התוצאה מזה בזירוז הגאולה.

ובפרט בזמן הזה - זמן עקבתא דמשיחא - שבודאי כל תכלית הצרות הללו לקירוב הגאולה, אבל באמת הגאולה עצמה הרי לא מוכרחת לבוא ע"י שפיות דמים אלא כמו שאמר הנביא "ברחמים גדלים אֶקְבָּצֶנָּה" (שם פסוק ז'), וכל ענין הצרות אינם אלא בכדי לעורר ולזרז להיות מוכנים וראויים לגאולה, ואם אכן מתעוררים אז כבר אין צורך עוד בשפיות דמים וכדו', והגאולה בוא תבוא "ברחמים גדלים".

ובגמרא (סנהדרין צו,ב) איתא שעתידי הקב"ה להעמיד לישראל מלך שגורותיו קשות כהמן וישראל עושים תשובה וחוזרים למוטב וכך נגאלים, וכבר ביארו בזה שאין כונת הדמיון כאן להמן רק כמשל מצד קושי גזרותיו אלא בכל אופן ענינו, וכשם שהמן הי' בפרס כך הוא קודם הגאולה שהקב"ה מעמיד מלך קשה בפרס.

ולכן בודאי עלינו להתחזק ביותר ולהזדוץ לבוא אל התכלית שעל ידה נזכה כבר לגאולה השלימה במהרה בימינו.

"אשור לא יושענו"

וראשית כל דבר יש להתחזק באמונה ובטחון לקוות ולייחל אך ורק לה' לבדו, והנה בתקופה זו - תקופת

1. נערך מתוך שיחות חזקת שמואל בשנה שבערה

הורם הנזיר והוספה העשרה

לעילוי נשמת
הגאון הגדול רבי ישראל ב"ר יוסף סוקל זצוק"ל
מאשי ישיבת בית מדרש עליון
הרביץ תורה לתלמידיו מתוך מסירות נפש
זכה לתפישו ספריו בכלל ישראל
ויד הכל גדלים וקטנים ממשימים בהם
נודע במדותיו הטובות והמפלאות
והתנאם בנינו קדושה כל ימיו
מסר נפשו על קיום התורה והמצוות ובפרט שנות מחלתי
תלמיד אהוב לרבותיו ובפרט למרת הג' ר' דוד סוקל זצוק"ל
נלב"ע ב"א סיון תר"א
הוצנע ע"ג נכדו הר"ח אלעזר מנחם בן סוקל שליט"א

הוקדש לכבוד השמחה הגדולה השורית במעונ

של ידיו הגאון רבי שמואל נוסב"ש שליט"א
בן הגאון רבי מנחם מנדל נוסב"ש שליט"א
וחתן הגאון הגדול רבי אשר אריאל שליט"א
באירוסים בתו הכלה המהוללת תח"י
ע"ג הבה"ח המופלג בתורה ויראה וכל מדה נכונה
ידידתו נעים הליכותו כבוד יוסף ירימין ג"ו
בן ידידתו הגאון רבי אריה לייב שליט"א
ר"ש ישיבת אהל תורה
שיזון לקשר של קיימא ולבנות בית נאמן בישראל
כשאיתם המסורה בדרך ישראל סבא
לתפארת אבות וקנים ולהמשך כרם בית ישראל

הוקדש לכבוד השמחה הגדולה השורית במעונ

של ידיו הגאון רבי נחמיה רוס שליט"א
בנישואיו אהרן בנה"ח המופלג בתורה ויראה וכל מדה נכונה
ידידתו נעים הליכותו כבוד אברהם ישיע' רוס ג"ו
מבחי ישיבת פוניבז'
ע"ג הכלה המהוללת תח"י
בת הר"ח רבי אברהם טרטינינו שליט"א
אשר התקיים ביום כ"ז סיון תשס"ג י"ב ליל חורף שנת ה'תשס"ג
שיזון לבנות בית נאמן בישראל
כשאיתם המסורה בדרך ישראל סבא
בנות ובשמחה בשפע ברכה והצלחה וכל טוב
לתפארת המשפחות המפארות ולהמשך כרם בית ישראל

הוקדש ע"י ידידתו הרב הגאון רבי ישראל קליינרמן שליט"א

לכבוד השמחה הגדולה השורית במעונ בנישואיו
בתו הכלה המהוללת תח"י
ע"ג הבה"ח המופלג בתורה ויראה וכל מדה נכונה
ידידתו נעים הליכותו כבוד אברהם ישיע' רוס ג"ו
מבחי ישיבת פוניבז'
התקיים בשנת 2000 בחדרים
שיזון לבנות בית נאמן בישראל
כשאיתם המסורה בדרך ישראל סבא
בנות ובשמחה בשפע ברכה והצלחה וכל טוב
לתפארת המשפחות המפארות ולהמשך כרם בית ישראל

לעילוי נשמת האשה הצדיקנית

מרת רבקה ב"ר נתן נטע קרלינסקי ע"ה
נלב"ע ב"א סיון תש"ן
הוצנע ע"ג נכדו ידידתו הר"ח אברהם ישיע' רוס ג"ו

הוקדש ע"י הרב הגאון רבי משה אבישכול שליט"א

לכבוד השמחה הגדולה השורית במעונ בנישואיו
בנה"ח המופלג בתורה ויראה וכל מדה נכונה
כבוד אברהם אבישכול ג"ו
מבחי ישיבת נוסב"ש
ע"ג הכלה המהוללת תח"י
בת הרב הגאון רבי יצחק עש"י שליט"א
אשר התקיים ביום כ"ז סיון
שיזון לקשר של קיימא ולבנות בית נאמן בישראל
כשאיתם המסורה בדרך ישראל סבא
בנות ובשמחה בשפע ברכה והצלחה וכל טוב
לתפארת המשפחות המפארות ולהמשך כרם בית ישראל

הוקדש לכבוד השמחה הגדולה השורית במעונ

של ידיו הגאון רבי נחמיה רוס שליט"א
בנישואיו אהרן בנה"ח המופלג בתורה ויראה וכל מדה נכונה
ידידתו נעים הליכותו כבוד אברהם ישיע' רוס ג"ו
מבחי ישיבת פוניבז'
ע"ג הכלה המהוללת תח"י
בת הרב הגאון רבי אברהם טרטינינו שליט"א
אשר התקיים ביום כ"ז סיון תשס"ג י"ב ליל חורף שנת ה'תשס"ג
שיזון לבנות בית נאמן בישראל
כשאיתם המסורה בדרך ישראל סבא
בנות ובשמחה בשפע ברכה והצלחה וכל טוב
לתפארת המשפחות המפארות ולהמשך כרם בית ישראל

שבת מברכין

ראש חודש: יום חמישי ויום שישי
זמן המולד: מולד חודש תמוז יחיד בליל חמישי בשעה 21, 58 דקות ו-4 חלקים

הוצעה חסובה

דרי"א כיום ההוצאה כלילן אה"א
ד"ר אלוה כפאל יחז"א א"א
ג"א אה"א ב"א החורף תשס"ג
ה"ר אה"א ב"א החורף תשס"ג
והנכד ברכה והנכד ב"א א"א

המבט על המלחמה

אני מוכרח לומר דבר נחוץ בענין מצב המלחמה שישנה כעת [מלחמת שלום הגלילי בלבנון], עוברים כעת מצב שיש ספק גדול אם עצם המלחמה היתה דבר נכון, ואם היה צריך לעשות כן, ויש מאות קרבנות ופצועים. ובפרט צריך להזהר מנתינת כבוד לשאינם יראים ולרשעים, הרי אנו מאמינים בני מאמינים, בתורה כתוב שקיומו של כלל ישראל הוא רק בקיום תורה ומצוות, ככתוב (ויקרא כ"ב), "ולא תהיה אֶתְכֶם הָעָרֶץ!" ואם מתגדל כבוד רשעים ושאינם שומרי תורה - אין זה על פי תורה.

בודאי אסור לפגוע באף אחד, יש לנהוג בעדינות ולכבד לכל בני אדם, אבל צריך לדעת שיש לנו השקפה אחרת על הכל, לא זה הוא הבטחון שלנו ולא זה הוא הקיום, אין אנו יודעים מה יהיה מחר ועוד שנה או חמש שנים. הלכ נקדע ממה ששמעתי, אדם מסורתי במקצת מרמז אביב סיפר לי שכאשר ילדו נעשה בר מצוה, הוא קנה לו תפילין וביקש שיניח אותם, והניח כל יום בבית, והוא לומד בבית ספר חילוני. יום אחד שאל המורה בכתה מי מניח תפילין, ואף אחד לא הצביע, שהרי אינם מניחים, ורק הוא הצביע, ומאו הילדים צחקו ולעגו לו עד שהפסיק מלהניח. גם אם לא נחשוד שזו היתה כוונתו של המורה, אבל כך החינוך, וכך מתחנכים רבבות ילדי ישראל! אם כן מה הם כבר יכולים לעזור לנו?

והנה עצם הוצרך במלחמה זו הוא ספק, כי כאן מאות קרבנות ופצועים, אבל בעולם זה נחשב שהממשלה

מקום שהוא צריך לחשוב יותר ולא לנהוג בשטחיות והעברה בעלמא כאדם מהרחוב, בשטחיות יש נגיעות ושאר ספרות, הרי על פי התורה לדעת רבי יוסי הגלילי (סוטה מדא), "האיש הַיָּרָא וְהַיָּרָא הַלֵּב" זהו המתיירא מן העבירות שבידו, ותניא - שח בין תפילה לתפילה עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה, - אין לו להלחם, כי על ידו כבר אי אפשר לקבל שפע טוב.

אלא שאין אנו יודעים דרכי ה' מדוע לפעמים מצליחים, ואנו צריכים לעשות מה שכתוב בתורה, התורה חיה וקיימת, הקב"ה הנהיג אלפי שנה על פי התורה, והאמת נמשכת הלאה, מה אנו יודעים מה יהיה? ומה שנראה שנצחו אינו הוכחה שנצחו, אם עשויים הם חזקים, מי יודע אם אחרי חמש שנים לא יהיו אחרים חזקים רוסיה וכדו'...

צריך הבנה כיהודים, להחזיק בתורה, כי עדות ה' נאמנה מחכימת פתי, על ידיה נעשים חכמים יותר, - כך המסורת שלנו וכך אנו מאמינים. ומה שצריך זה מצוות ומעשים טובים ותורה ותפלה, ועל דברים אחרים איננו יודעים ואין צריך לחפש הסברים, בכלל יש חשבונות שמים. היתה 'שואה' לפני כמה שנים וזה לא מקרה, כנראה נתמלאה הסאה והגיע הזמן, - אנו לא יודעים שום דבר, ועלינו לעשות את המקובל לנו, ה' אמת ותורתו אמת, וצריך להתחזק ולא להתפעל מהרחוב שהוא רק חלון ראוה... ושה יעזור ויתן שתהיה ישועה אמיתית.

(כ"ג סיון תשמ"ב - מחשבת מוסר ח"א פרשת שלח)

רבינו הגדול מרן בעל ה"אבי עזרי" וז"ע א

והצא הצליחו, ובלי מחשבה הדבר משפיע על כולם, אך אם מתבוננים מעט, ברור הדבר שלא יתכן שתהיה ישועה ממחלל שבת, מיהודי שאינו שומר תורה ומצוות.

לנסות - אם יניחו הקבלה שבידים

ומה שלמעשה יש הצלחה על ידם הוא לנסותנו, כדברי רבינו ניסים גאון (ברכות יט"ב), על רבי אליעזר שאמר חרוב יוכיח וכתלי בית המדרש יוכיחו, וכן הוה, ואף על פי כן עמד רבי יהושע על רגליו ואמר "לא בשמים היא!" ופירש רבינו ניסים גאון באחד הביאורים במה שנעשו לו הניסים וז"ל, שלא היתה הכוונה אלא לנסות את החכמים אם יניחו הקבלה שבידים והגמרא שבפיהם בשביל בת קול ואם לאו, ודומה למה שכתב (דברים יג, ד) "כִּי מִנְּסָה ה' אֶלְקֶיְכֶם אֶתְכֶם", עכ"ל. ומבואר שהוא נסיון אם יושפעו על ידי הניסים לשנות את ההלכה של "אֲחֵרֵי רֵבִים הַלֵּשֶׁת". וכך כל המופתים האלו הם להראות שצריך להתחזק, ונסה ה' אתכם! התכלית היא שאנו נתחזק, ולא שנכבד אותם ונחשוב שהם כלל ישראל, וכאילו כך הם צריכים להיות.

בני תורה צריכים להתבונן יותר בעמקות, בן תורה בכל

רבינו הגדול מרן בעל ה"דרכי שמואל" וז"ע א

מכך. "תקחי מוסר", - הנביא תובע מאיתנו להכיר שאין כאן דבר טבעי, להבין שגם כשגויים נהגים זה לא סתם, אלא מציאות של "מִלְךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אֶרֶץ", ועלינו חובה להתעורר מזה, ואם ח"ו לא נצל את זה להתעורר כראוי, אז ח"ו לא נגיע אליו.

כשרוצים לעורר את האדם, כל דבר ולו הקטן ביותר נעשה כדי לעורר אותו, ובגמ' ערכין (טז, ב) איתא: "עד היכן תכלית יסורין וכו'", ואמרו לה במיתנותא תנא אפילו הושיע ידו לכיס לילול של של ועלו בידו שתיים. והענין הוא שאם אדם שם דרכיו ומתבונן בדיוק, הרי שיש לו ברמז קל, 'די לחכימא ברמיזא', ואם הוא מתעורר מזה הרי זה נקרא 'תכלית יסורין' - ולא צריך יותר מזה, אך אם אדם לא שומע, אז חס ושלום יותר ויותר...

הסתר פנים - כשיש רפיון

אנחנו היום נמצאים בכלל בזמנים קשים ביותר, כל הזמן אני חושב אם להזכיר או לא... חלק גדול מההסתר פנים היה כמעט באותו זמן שהתחילו הרפיונות בתוכנו כמש. אז יותר הגיע ההסתר פנים. והתפקיד שלנו להתבונן, שלא יהיה 'מלומדה'. לא לעבור את החיים בשטחיות, רבינו הגרא"ש ש"ז"ע היה תמיד מתריע על זה.

בזמן מיתת אהרן הכהן אמרו חז"ל: "מגיד שמפני שנתחברו כאן להתקרב לעשרי הרשע, נפרצו מעשיהם וחסרו הצדיק הזה". וכן הנביא (דברי הימים ב, כ"ו) אומר ליהושפט: "בְּהַתְּחַבֵּרְךָ עִם אֲחֵיךָ פָּרַץ ה' אֶת מַעֲשֶׂיךָ". היינו שנגרם הדבר מאחר שנתקרבו לעשוי, נתקרבו לרשע. הם עברו שם, ובמקום להיות להסתכל על אהרן הכהן ועל מרעה, הם פנו לרשע, ממילא "מִשְׁפָּטֵי ה' אָמַת צִדְקוֹ יִחְדָּו" - אהרן הכהן נפטר. ואף שנגזרה עליו

לא להסיח דעת מהעיקר

אנחנו בעווננו, נמצאים כיום בעת צרה בזמן שמעירים אותנו מן השמים, ותפקידנו לשמוע דבר ד' - להיות חכמים ולא ח"ו טפשים, וזה אני אומר בלשון נקיה...

הרמב"ם (פ"א מתעניות ה"ג) מאריך ומפרט את האזהרה של "וְאַם תִּלְכּוּ עִמִּי קָרִי", בעת שיש צרה - "אבל אם לא יעקו, ולא ירעו, אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו, וצרה זו נקרה נקריה, הרי זו דרך אכזריות, וגורמת להם להידבק במעשיהם הרעים, ותוסיף הצרה צרות אחרות, הוא שכתוב בתורה, וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי בְּקָרִי: וְהִלַּכְתִּי עִמָּכֶם בְּחֶמֶת קָרִי", כלומר כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו, אם תאמרו שהוא קרי אוסיף עליכם חמת אותו קרי."

וזו היא התביעה, לא לשמוע להלך הרוח של הרחוב, שיש מלחמה פעם בגלל זה ופעם בגלל זה, זה נקרא "תִּלְכּוּ עִמִּי קָרִי", ומוזה חובה להיזהר, - בימים הללו, כשכלל ישראל נמצא במצב של צרה ומלחמה, כשיש זמן של סכנה, הרי שאסור לנו להתעלם ולהסיח את הדעת מתפקידנו בזמנים שכאלו.

'די לחכימא - ברמיזא'

הנביא אומר (צפניה ג, ו-ז): "הִכְרַתִּי גֹיִם נִשְׁמָו פְּנוֹתֶם הַחֲרֻבִּי חוּצוֹתֶם מִבְּלִי עוֹבֵר נִצְדוּ עֲרֵיהֶם מִבְּלִי אִישׁ מֵאִין יוֹשֵׁב: אֲמַרְתִּי אֶךְ תִּירָאִי אוֹתִי תִקְחִי מוֹסֵר וְלֹא יָקָרַת מְעֻנָּה לְאִשֶּׁר פִּקְחִיתִי עֲלֶיהָ אֲכֹן הִשְׁכִּימוּ הַשְּׁחִיתוּ כָּל עֲלִילוֹתֶם". הנביא מתאונן על כך שכשישראל שומעים על כך שגויים נהגים במקום רחוק - "הִכְרַתִּי גֹיִם", הרי שגם בדבר זה יש תביעה על כלל ישראל להתעורר

שלו המנצח כוחו של עשו הרשע.

והנה אנו לא יודעים מה ילד יום, והעצה היא רק "וְהָיָה לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר" כנ"ל להחזיק בעמלה של תורה.

ובגמרא (סנהדרין צד, ב) דרשו את הכתוב "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִסּוֹר סִבְלוֹ מֵעַל שִׁכְמְךָ וְעָלוּ מֵעַל צִנּוֹרְךָ וְחָבַל עַל מִפְּנֵי שָׁמֶן" (ישעיה יז, א) "א"ר יצחק נפחא חובל עול של סנחריב מפני שמנו של חזקיהו שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות וכו'.

ואף בזמנים קשים אינו סיבה לרפיון רח"ל אלא אדרבה צריך להתחזק בהם ביותר וכך ראינו לחז"ל שדוקא בזמנים כאלו ה' חיזק בתורה, וכמו שמצינו בברי עקיבא שכאשר ה' בבית האסורים ודונוהו כבר למיתה אז חידושים חידושים רבים (עיין עירובין כא, ב) יבמות קה, ובסנהדרין יב, א).

ועיקר החיזוק ביגיעת התורה הכולל שני חלקים, א' יגיעת האדם להסיר ממנו כל המפריעים ולהשתקע בתורה, ב' יגיעת קושי הלימוד עצמו.

ויגיעת התורה זה עיקר המושג של תלמוד תורה וכמו שכתב רבינו ניסים גאון בהקדמתו לגמרא 'שבראנו בעולם הזה לעבדו וליגע בתלמוד תורתו' וכו', והרמב"ם בפ' המשניות (סוף מס' אבות) כתב "שלא יתקיים מן החכמה אלא מה שנלמד בעמל ויגיעה".

וכאשר נתחזק בקיום "וְהָיָה לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר" בכח התורה אז בודאי נזכה שיתקיים בנו מה שאמרו חז"ל במדרש תנחומא (ר"פ בראשית) עה"פ "אֲשֶׁרִיכָה זְרָעִי עַל כָּל מִים מְשֻׁלָּחִי רָגְלִי הַשּׁוֹר וְהַחֲמוֹר" (ישעיה לב, ב) "אֲשֶׁרִיכָה זְרָעִי עַל כָּל מִים אֱלוֹ עוֹסְקֵי תוֹרָה שֶׁנִּמְשְׁלוּ לָמִים שֶׁנִּאֲמַר הוּא כָּל צֶמַח לְכוֹ לָמִים (שם נהא), מְשֻׁלָּחִי רָגְלִי הַשּׁוֹר זֶה מְשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף שֶׁנִּמְשַׁל לְשׁוֹר, וְהַחֲמוֹר זֶה מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד שֶׁנִּאֲמַר (זכריה ט, ט) עֲנִי וְרָכַב עַל חֲמוֹר."

"א"ר יהושע בן לוי מאי דכתיב "עֲמֻדוֹתֵי הָיִי רָגְלִינוּ בְּשִׁעְרֵיהֶן וְיִוֹשְׁלֵם" (תהלים ככב, ב) מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה שערי ירושלם שהיו עוסקים בתורה?

זה היה הכח של מרדכי הצדיק בשעתו כנגד המן הרשע להתיש כוחו ע"י ששקס בתורה עם אלפי תינוקות של בית רבן.

ויעקב אבינו כאשר בא עשו כנגדו שלח אליו מלאכים ואמר לו "עִם לָכֵן בָּרַתִּי וגו' וְהָיָה לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר" (ריש פ' וישלח) היינו שאינו מפחד ממנו מפני "וְהָיָה לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר", ומצינו שזה מכון על עסק התורה וכדאיתא בגמ' (ע"ז ה, ב) 'תנא דבי אליהו לעולם ישים אדם עצמו על דברי תורה כשור לעול וכחמור למשאוי'.

[ועומק הענין מבואר במגלה עמוקות (ריש פ' ויצא) כי עשו התחרב עם ישמעאל ע"י שלקח את מחלת בתו בכדי להתגבר על יעקב, ואיתא בזה"ק (ח"ב סד, ב) ששור וחמור הם שני כוחות טומאה באומות העולם וכשהם מזדווגים א"א לעמוד כנגדם, ובה"ק (ח"ג רמז, ב) מבי' שהם ישמעאל ועשו, ובוה חשה עשו להתגבר על יעקב, אך אמר לו יעקב שהוא יש לו שור וחמור שמצד הקדושה].

ובדרשות חתם סופר (פ' זכור תקנ"ד) ביאר הכתוב "וְהָיָה כְּאִשֶּׁר יָרִים מִשָּׁה יְדוֹ וְגָבַר יִשְׂרָאֵל וְכְאִשֶּׁר יָנִיחַ יְדוֹ וְגָבַר עַמְלִק" (שמות יז, יא) שהכוונה בזה ללומדי התורה המכונים בשם משה [שהרי כל תלמיד חכם יש בו ניצוץ משה כידוע], ו"כְּאִשֶּׁר יָרִים מִשָּׁה יְדוֹ" היינו בפלפולא דאורייתא אז "וְגָבַר יִשְׂרָאֵל" כיון שבזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסת אין הידים ידי עשו (ב"ר סה, ב) אך "כְּאִשֶּׁר יָנִיחַ יְדוֹ" היינו שמתעצל ומתרפה ח"ו במלחמתה של תורה אז "וְגָבַר עַמְלִק".

וזה נרמז גם במה שנאמר "וְיָדוּ אֲחוֹתַי בְּעֵקֶב עֲשׂוֹ" (בראשית כה, כו) שבהרמת ידו בכח התורה אווז בעקבו של עשו ומנצחו, ועל שם זה "וְיִקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב" להורות כח התורה

הגאון רבי יעקב אנגלנדר שליט"א

משגיח דיישיבת חברון החדשה

אות קבוע בבשר על אמונת הש"י ויחודו לא ישתנה ולא יסור ממנו בין מחיים בין לאחר מיתתו והנה הוא נכנס באמונת היחוד כענין שכתוב להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך. הרי שחזתם המילה ענינו להורות על ההכרה השלימה באמונת יחוד ה', ולכן גם ההקדמה למילה היא התהלך לפני והיה תמים.

וזהו שיש לישמעאל ג"כ שיכות למילה כיון שגם הוא מאמין ביחוד ה', אמנם מילתו היא מילה ריקנית כלומר שאינה מחיבת כלום ואין בה אלא את עצם האמונה בלחוד. - ובאמת שעיקר ענין המילה הוא מה שיש כאן חזתם בגוף להורות על שעבוד הגוף להכרת האמונה, וישמעאל המופקע מכך הרי אצלו המילה אינה אלא מעשה חיזוני בלבד.

ז. והנה ארץ ישראל היא ארץ אשר עיני ה' אלקיך בה והיא מיוחדת רק למי שמאמין בקב"ה כי מי שאינו מאמין בקב"ה אינו שייך כלל למקום המיוחד להשגחתו הפרטית, ולכן לכל האומות אין שום אחיזה בארץ ישראל, ורק ישמעאל שהוא מאמין ונימול יש לו תביעה על ארץ ישראל.

אמנם עיקר ענינה של ארץ ישראל הוא להיות מקום שכל החיים משועבדים לאמונה [וכמו שהארץ הרמב"ן בכמה מקומות שהיא המקום המיוחד לתורה ומצוות], ומזה ישמעאל מופקע ולכן גם שליטתו בארץ ישראל של שליטת ריקנית בלא ישוב בפועל.

ח. ולמדנו שיש חילוק גדול בין התנגדותו של ישמעאל להתנגדות שאר האומות שכל האומות מתנגדים לעיקר האמונה ביחוד ה' אמנם ישמעאל אינו מתנגד לאמונה רק שהאמונה אצלו היא אמונה ריקנית.

והנה ודאי שהצורה לחיות את ההכרה יחוד ה' היא בעיקר על ידי עבודת התפילה כשהיא באופן ובמהלך של א"י עוד מלבדו ומתוך ידיעה והרגשה ברורה שאין לנו כלום מעצמנו ואנו מסורים לגמרי בידיו יתברך.

ולכן נתייחד ענין שמיעת התפילה אצל ישמעאל שכן בהיותו מאמין ביחוד ה' בשלימות הרי הוא שייך בעצם לתפילה באמת וכל קיומו הוא מכח תפילת אביו ואמו ותפילת עצמו, וזה נקבע בעצם שמו, אמנם כיון שאמונתו היא אמונה ריקנית היינו שאינה מחיבת כלום, הרי בשם זה עצמו מונח גם שבסופו של דבר תפילתו של ישאל הנובעת מאמונתם השלימה והמחיבת היא זו שתעמוד להם כנגדו. [ולכן נכתב מה שיהיה פרא אדם כהמשך למה ששמע ה' אל הגר היינו שאף שהוא מאמין ביחוד ה' ויש לו שם אדם מ"מ אינו אלא פרא אדם וכמבואר].

ט. ואמנם כשעם ישראל נמצאים בארץ ישראל באופן הראוי של שעבוד לאמונה, הרי אין שום כח וזכות לישמעאל לשלוט עליהם, אבל אם גם אצל ישראל אין ישוב הארץ כצורתו הרי כאן הוא המקום לתביעתו של ישמעאל שגם הוא יש לו חלק בארץ [ובפרט אם עמ"י עוזבים גם את עצם האמונה, וביותר שהם נלחמים באלו שרוצים לחיות בארץ ישראל מתוך אמונה, שאז יש לו עדיפות עליהם שהוא דבק באמונה] ואז הוא מעכב את ישראל מלשבת בארץ.

י. וממוצא דבר נלמד שכשבני ישמעאל עומדים לנגדינו הרי עבודת האמונה ועבודת התפילה הם עיקר צורת המלחמה והעמידה כנגדם, ועל אף שתמיד כח התפילה הוא עיקר הכח נגד כל האויבים מכל מקום כנגד ישמעאל זהו גופה של המלחמה - כח האמונה שלנו כנגד האמונה שלהם. ולכן עלינו להמשיך ולהתחזק בתפילה באופן של הכרה ברורה ביחוד הש"י שהכל תלוי רק בו, ולא להתרפות ח"ו ולהכנס למצב של מלומדה.

ועם זאת להבין ולדעת שהאמונה הזו מחיבת אותנו למסור את חיינו לתורה בשלימות, [אין עוד מלבדו מחייב 'בלתי לה' לבדו]. [ולאידך גיסא העסק במאורעות השעה והמהלכים הטבעיים מלבד היותו מסיח את הדעת מעסק התורה, הרי הוא גורם לשכוח את יד ה' הנגלית להדיא בכל מהלך הענינים ולתלות הכל בדרכי הטבע ח"ו].

והחזון"ב באגרותיו (ק"א) כותב: 'אם מי שאפשר לו לעסוק בתורה שעה אחת ואינו עוסק גוף העבירה במעשה קל וענינו לעומק סוד הנשמה אפיקורסות מה שפלה היא ההסכמה להשאר בחיים זוללים כל הימים, והיינו דהחסרון בעסק התורה בעומק הינו חסרון באמונה שכן אמונה אמיתית מחיבת שעבוד לתורה וכמבואר. ויהי רצון שבמהרה יתקיים בנו 'שמע א-ל יעננו'.

מני עד כמה ימים. א"ל, ועם כל דא, כיון דאתגזר לא יהא ליה אגר טב בגיניה. ווי על ההוא זמנא דאתיליד ישמעאל בעלמא ואתגזר. מה עבד קב"ה, ארחיק להו לבני ישמעאל מדבקותא דלעילא, ויהב להו חולקא לתתא בארעא קדישא, בגין ההוא גזירו דבהון, וזמינין בני ישמעאל למשלט בארעא קדישא, כד איהו ריקניא מכלא, זמנא סגי, כמה דגזירו דלהון בריקניא בלא שלימו. ואינון יעכבון להון לבני לאתבא לדוכתייהו, עד דאשתלים ההוא זכותא דבני ישמעאל.

והיינו ששרו של ישמעאל ביקש מהקב"ה שכיון שנימול יהא לו חלק בשמו ובזכות זה נתן להם הקב"ה חלק בארץ ישראל ועתידיים בני ישמעאל לשלוט בארץ הקדושה כשהיא ריקם מהכל זמן רב כמו שהמילה שלהם ריקנית בלי שלימות והם יעכבו לבני ישראל לשלוט במקומם עד שתכלה הזכות של בני ישמעאל. הרי שהמילה היא הנותנת את הזכיה בארץ ישראל, ורק שכיון שמילתם ריקנית גם שליטתם ריקנית, וכל זה צ"ב רב.

עוד מצינו בפרקי ד"ר"א סוף פרק ל': 'אמר בלעם שבעים לשונות שברא הקב"ה בעולמו לא שם שמו לא' מהם אלא לישראל, והואיל והשורה הקב"ה שמו של ישמעאל לשמו של ישראל אוי מי יחיה בימיו שנאמר אוי מי יחיה משומו ק-ל', וצ"ב למה שיתוף שמו של הקב"ה בשמו הוא הגורם לסכנה גדולה כל כך ממנו.

והנה בשם ר"ח ויטל מובא על הפסוק בתהילים (קכד, ב): 'לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם', ולכאורה הרי אתם קרויים אדם ואין אומות העולם קרויים אדם, ופירש שאולי על 'ישמעאל שנקרא 'פרא אדם' הרי שיש עליו שם אדם כיון שהוא נימול וגם הוא בן אברהם, רק שהוא פרא אדם ולכן גלותו תקיפה משאר אומות, [וזהו המשך הפסוקים שם אי חיים בלעונו בחרות אפם בנו וגו']. ויש לבאר למה על ידי המילה נחשב אדם ומהו ענין 'פרא אדם'.

ה. אלא שיש לדעת שעבודת האמונה אין סוף ענינה רק תפיסת והכרת השכל בלחוד, אלא לשעבד את עצמו למה שהאמונה מחיבת, היינו למסור עצמו לעשיית רצון ה', ובלא"ה אין משמעות למה שהוא מאמין בשכלו. וזהו תוכן פרשה ראשונה של ק"ש שאחר ההכרזה על האמונה ביחוד ה' מיד בא הצייוי על עסק התורה בכל המצבים, היינו שהאמונה ביחוד ה' מחיבת מסירת כל החיים לרצון ה' שהוא העסק בתורה.

וכאן היא שורש התנגדותו של ישמעאל לישראל, ישמעאל בשונה מכל האומות גם הוא מאמין גמור ביחוד הש"י, אבל אצלו האמונה היא דבר שאינו מחיב כלום שכן עם כל אמונתו הוא נוהג ככל העולה על רוחו בהליכה אחר התאוות ובאכזריות ואדרבה הוא משתמש עם האמונה ככלי להשחתה ורציחה שאין כמותם [וכמו שאנו רואים בעינינו].

וזהו ענין 'פרא אדם' שנאמר בו, על כל האומות נאמר שאינם קרויים אדם שכן מי שאינו מאמין כלל אין שם אדם עליו כיון שהוא מופקע מהדעת, אבל ישמעאל נקרא אדם כיון שהוא מאמין ביחוד ה' בשלימות אמנם הוא 'פרא אדם', היינו כשיח הגדל פרא שאף שהוא מחובר לשורש אין בו שום גידול מסודר וכך אצל ישמעאל אף שהוא אדם כיון שהוא מאמין, מכל מקום האדם שבו הוא פרא כלומר האמונה אינה מחיבת ומשעבדת אותו לכולם.

ודווקא לכן סכנתו גדולה כל כך כיון שיש לו שורש אמיתי ובשם האמונה הוא נלחם בישראל, וזהו - "אוי מי יחיה משומו ק-ל" שדווקא שיתוף השם בשמו היינו כח האמונה שבו הוא גודל סכנתו.

ו. ומכאן נבא לענין המילה, הנה ההקדמה למצות מילה היא מה שאמר הקב"ה לאברהם: "התהלך לפני והיה תמים" ופירש הרמב"ן: "והענין בשניהם שיאמין בלבו כי ה' הקב"ה לבדו הוא בעל היכולת בתחילה ובסוף הוא היכול לעשות ולבטל, [וע"ע בלשון רבינו בחי"ן]. ומבואר שההקדמה למצות מילה היא אמונת היחוד.

והביאור בזה נראה עפ"י דברי רבינו בחיי שכתב בענין המילה (יז, ג): 'על דרך הפשט טעם המילה להיותה

א. כתב הרמב"ם ריש הלכות תעניות: 'מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על הצבור, שנאמר על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות, כלומר כל דבר שייצר לכם כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן זעקו עליהן והריעו. דבר זה מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויירעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן ככתוב עונותיכם הטו וגו', וזה הוא שיגרום להם להסיר הצרה מעליהם. אבל אם לא יזעקו ולא יירעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקריה, הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים, ותוסיף הצרה צרות אחרות, הוא שכתוב בתורה והלכתם עמי בקרי והלכתי עמכם בחמת קרי, כלומר כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו אם תאמרו שהוא קרי אוסיף לכם חמת אותו קרי'. והנה מה שכתב שהוא דרך אכזריות בפשטות הכונה היא שיש כאן אכזריות כלפי אחרים במה שגורמים את הוספת הצרה, אמנם שמעתי ממורי ראש ישיבת פחד יצחק שליט"א שביאר עוד בזה שאם תולים הכל במקרה הרי מתיחסים להנהגת הקב"ה כאכזריות ח"ו, שמוסר אותנו ליד המקרה, והצרות בלא סיבה, ורק אם מכירים בכך שיש לצרות מטרה לעורר אותנו ולהשיב אותנו בתשובה, הרי גם הצרות הם חסד שעושה הקב"ה עמנו כדי שנתקרב אליו.

והנה העולה מדברי הרמב"ם שהחובה הראשונה בעת צרה היא לזעוק ולהריע אל ה', ובדאי כך היא ההנהגה בכל צרה אמנם בצרה שלפנינו יש לזה מקום מיוחד כמל שביאור.

ב. הנה בימים אלו בפרט ובכל השנים האחרונות בכלל אנו סובלים מתגרת ידם של בני ישמעאל. ונראה שמן הראוי ללמוד ולעמוד על שורש ענינה של גלות ישמעאל כדי לדעת מהו הכח שלנו לעמוד כנגדם.

מצינו תורה בבשורת לידתו של ישמעאל: "ויאמר לה מלאך ה' הנך הרה וילדת בן וקראת שמו ישמעאל כי שמע ה' אל ענין: והוא יהיה פרא אדם ידו בכל ויד כל בו ועל פני כל אחיו ישכן" ומבואר שמה ששמע ה' אל הגר נקבע בעצם מהותו של ישמעאל ולכן הוא נקרא על שם השמיעה, וזה צריך ביאור. ועוד יש לדקדק שמה שהוא יהיה פרא אדם בא בהמשך למה ששמע ה' אל ענינה וגם זה צ"ב.

ובאמת מצינו גם אצל ישמעאל עצמו את ענין שמיעת ה' את קולו כמבואר בפרשה: "וישמע אליהם אל קול הנער ויקרא מלאך אלהים אל הגר מן השמים ויאמר לה מה לך הגר אל תיראי כי שמע אלהים אל קול הנער כאשר הוא שם", וגם אברהם אבינו כשהתפלל על ישמעאל אמר לו הקב"ה: "ולישמעאל שמעתך הנה ברכתי אתו והפריתי אתו" וגו', ויש לבאר למה נתייחד ענין זה אצל ישמעאל.

ג. ואמנם בפרקי ד"ר"א מצינו שגזר שמו של ישמעאל על שמיעת קולם של ישראל כנגד ישמעאל שאמרו שם: 'ולמה נקרא שמו ישמעאל, שעתיד הקדוש ברוך הוא לשמע בקול נאקת העם, ממה שעתידין בני ישמעאל לעשות בארץ באחרית הימים, לפיכך נקרא שמו ישמעאל, שנאמר ישמע אל יעננו'. [ויע"ש בפירוש הרד"ל שאף שבתורה נאמר שמע שמו ששמע ה' אל ענינה אך מזה שהשם נאמר על שם העתיד למדו חז"ל שיש טעם נוסף שעתיד לשמוע וכו'], וצ"ע שאותו השם נדרש על דבר והפוכו מחד על ששמע ה' אל הגר והולדת ישמעאל, ומאידך על שישמע ה' את קולנו כנגד מה שישעשו בני ישמעאל ונראה מכל זה שהכל נובע משורש אחד, וזה צריך ביאור.

ד. והנה הבטחת ארץ ישראל נאמרה לאברהם אבינו בתוך פרשת המילה ונראה מזה שהזכיה בא"י היא בזכות המילה, וכ"ה בפסוק "אתה הוא ה' האלקים אשר בחרת באברהם והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם וגו' וזכרות עמו הברית לתת את ארץ הכנעני" וגו', והרי מה ששמת שמו אברהם הוא מכח המילה [כמבואר בחז"ל והובא ברש"י עה"פ והיה תמים שג"י המילה נעשה שלם ברמ"ח איברים גימטריא אברהם]. ומכאן זה ניתנה הברית לתת לו את הארץ, ויש לבאר הענין. וביותר מצינו בדברי הוזה"ק פר' וארא [נאמר ותהי שרי עקרה]: 'ארבע מאה שנין, קיימא ההוא ממנא דבני ישמעאל ובעת קמי קב"ה, א"ל מאן דאתגזר את ליה חולקא בשמך. א"ל אין. א"ל ישמעאל דאתגזר, אמאי לית ליה חולקא בך כמו יצחק. א"ל, דא אתגזר כדקא יאות וכתיקוניו, ודא לאו הכי. ולא עוד, אלא דאלין מתדבקין בי כדקא יאות, לתמנאי יומין ואלין רחיקין

עבד (בראשית ט, כה), גם 'כנען' לשון הכנעה, ועיקר מעלת וקיום הארץ היא בהיותו נכנעים ועבדים לה'. ועל כן צריך אדם הדר בארץ ישראל תמיד לזכור בשם 'כנען' המורה על עבדות והכנעה.

וכיוצא בזה כתב החיד"א (ניצוצי אורות על הוזה"ק ח"ג קנט, ב), 'מה שאמר "לתור את ארץ כנען" - היינו אותו ארץ שניתנה ל'כנענים' לפני הקב"ה ועושי רצונו'.

ובזה יש לפרש הכתוב בתהלים (לז, יא) 'וְעֵנִים יִרְשׁוּ אֶרֶץ', כי ארץ ישראל אינה נקנית אלא בענוה והכנעה, ועל כן משה רבינו שהיה עניו מכל האדם, היה מעולם להכניס לארץ, וגם יהושע שהכניס היה עניו (וינחם במדבר יג, טז).

[ב] לפי יסוד זה, מה שנאמר בפרק כאן 'וְיָתִירוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן', הכוונה היא שיתורו את הארץ המזכירה את חוב הכנעה לפני ה'. והיינו משום שכדי לראות נכון את מצב הארץ, עליהם לבא אליה בהכנעה וענוה.

ואמנם, המרגלים שיסוד חטאם היה בדאגתם לכבודם ולשררתם (וזה"ק ח"ג קנח, א), כי בעל גאווה המביט בארץ ישראל היא נראית לו ארץ משונה שאינה נהוגת בדרך הטבע (ויראו בה פירות משונים בגודלם, וריבוי של מיתת בני אדם (רש"י יג, כג; יג, לב)). ורק מי שיש לו ענוה כלפי הקב"ה, מבין שהנהגתה המשוונה אינה חסרון, אלא היא תוצאה של 'עניני ה' אלהיך בה', ואינה מתנהלת בדרך הטבעית.

[ג] וכשם שהמרגלים שישראל שעולים עד לרקיע ויורדים עד לעפר (מגילה טז, א), כך גם הגרים בארץ מצויים בין שני צדדים אלו: או שזוכים להרגיש בה 'ארץ אשר עיני ה' אלהיך בה', או שהארץ מקיאה אותם.

וביאור הדברים, כי האומות ושאר הארצות מקומם בתחתית, ומן התחתית לא עולים ולא נופלים. אבל ישראל וארצם, שורשים בעליונים, ועל כן כאשר עושים רצונו של מקום מתעלים לשורשים וגבוהים עד לרקיע, וכאשר מתנתקים, ניתק הקשר לעליונים, ונופלים עד לעפר.

[ד] על פי דברי השל"ה שיכנען לשון הכנעה, יתבאר מה שנח קלל את כנען להיות עבד, למרות שלא הוא עצמו חטא, אלא חם אביו, והיו לו עוד בנים אחרים. אלא שנח ראה אצל כנען שמוטבעת בו תכונה של כניעה ועבדות, והבין שהוא מוכן ועומד להיות עבד.

ומצינו שמידת ההכנעה הטבועה בעם הכנעני הועילה לו, וכמו שאמרו במכילתא (פסחא יח): "וכי מה עשה כנען שנקראה הארץ על שמו. - אלא כיון שמעו כנען שישראל נכנסין לארץ, עמד ופינה מפניהם, אמר לו הקב"ה אתה פנית מפני בני, אף אני אקרא עליה על שמיך". והיינו שנכנע לפני הקב"ה, ועל כן זכה שמידת ההכנעה הקשורה לארץ רשומה על שמו כל הדורות.

ההפרשה מהעיסה – וההכרה באכילה

וְהִיא בְּאֶמְלָכָם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ תִּרְיֶמוּ תִרְיֶמוּ לָהּ: רִאשִׁית עֲרִיסְתָּם חֶלֶה תִּרְיֶמוּ וְרוּמָה (טו, כב). - לשון הכתוב צריכה ביאור, שפחת ב'לחם' ו'רומה' ב'עיסה', וביתר קשה לה המבוזבז במשנה (חלה פ"ג מ"א) שחובת ההפרשה היא כבר מן העיסה, ואם כן, למה אמר 'באכלכם מלחם הארץ' עוד יש לדקדק מהו הלשון 'ראשית עריסותכם', ולא נאמר 'מערסותכם'.

ויש לבאר, על פי דברי ספר החינוך (מצוה שפה), 'משרשי המצוה, לפי שחיותו של אדם במזונות, ורוב העולם חייו בלחם, רצה המקום לזכותו במצוה תמידית בלחמנו כדי שתנוח ברכה בו על ידי המצוה ונקבל בה זכות בנפשנו, ונמצאת העיסה מזון לגוף ומוזן לנפש'.

ביאור דבריו, כי המאכל ביסודו עב וגשמי, והוא אמור לגשם את האדם, אולם באמצעות קיום מצוות הפרשת החלה, העיסה כולה נעשית חפצא של מצוה, ומשמשת גם כמזון לנפש.

ובזה יתבאר הלשון 'רִאשִׁית עֲרִיסְתָּם', כי משמעות הלשון 'ראשית' היא שכל העיסה משתתפת במצוה, ונעשית כולה קדושה, וכן האכילה מכללות ה'לחם' נעשית אכילה מוזכרת שמרוממת את האדם.

וזהו עומק החילוק בין הנהגת דורות האחרונים שאכילתם מגושמת, להתנהגות דורות הראשונים שכל אכילתם היתה ממאכלי מצוה (ראה ברכות לה, ב).

[ב] נמצא שתכלית מצוות הפרשת חלה היא לקיים מצוה במאכל, וכך כל האכילה תהיה בקדושה. וענין זה מתקיים גם בשעת קיום מצוות הפרשת חלה, וגם בעת האכילה עצמה - על ידי ההתבוננות בכך שבמאכל זה התקיימה מצוה.

מעתה, כך הוא ביאור הכתוב: 'מראשית העיסה' מפרישים את החלה, ורבעת אכילת ה'לחם' מתבוננים במצוה שנעשתה בו. והזכיר הכתוב בתחילה את הלשון 'לחם' הרומז לתועלת שמתקיימת בזמן האכילה, כי זה עיקר הענין.

ונמצא שאף בזמן הזה שרוב אכילותינו מפת קנויה שכבר הופרשה ממנה החלה, מכל מקום עדיין בדייני לקיים את תכלית המצוה בהתבוננות בעת האכילה, והנהוג כן 'יתקיימו בו דברי החינוך, שהאכילה מהמאכל המזוהך תברך גם את נפשו. ענין זה מתקיים בכל אכילה, שכאשר האדם משיך את האכילה להקב"ה, אותה אכילה משמשת כמזון אף לנפשו. ומה שניתנה למצוה רק בלחם, זהו מפני שהוא עיקר מזונו של האדם (רש"י יקרא כא, יז).

ואמרו במדרש (ב"ר א"ד, ש) שזכות ג' דברים שנקראו 'ראשית' נברא העולם, ואחד מהם ה'חלה'. והביאור הוא, שעל ידי מצוה זו מבין האדם את תכלית הבריאה - כדי שיעשו הבריות רצונו יתברך ויקיימו מצוותיו.

ספר הפורענויות

'אנו נמצאים בספר השלישי של חומש במדבר - ספר הפורענויות, שבו נכתבו הפורענויות של עם ישראל במדבר: ספר במדבר מתחיל בשבחן של ישראל, עד הפרשה של 'וַיְהִי כְּנִסְעַת הָאָרֶץ' שבאה להפסיק בין פורענות לפורענות, ומכאן מתחיל ספר הפורענויות, קברות התאוה, המרגלים, ומעשה קרח'.

ולבאר את ענין הפורענויות שבספר זה יש להקדים כי קשה לדבר על דור המדבר שנקראים דור דעה, אין לנו השגה בחטאים שלהם, ולא היה ולא יהיה דור בדרגתם בכל תקופה אחרת עד ימות המשיח. ורבינו הגר"א כתב שכל חטאיהם היה בדקות גדול: ועל המרגלים נאמר 'כָּלֶם אֲנָשִׁים רָאשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ', ובאמת הם היו אנשים גדולים - וכפי שכתב הרמב"ן (יג, ד), שהמרגלים לא נמנו לפי סדר השבטים או לפי סדר הדגלים אלא לפי סדר חשיבותם. וא"כ צריך לבאר מה גרם להם לחטוא. ועוד, שחז"ל (מגילה יג, א) אמרו שזה נקרא 'עצת מרגלים', והיינו שלא היה כאן סתם דבר פשוט אלא היתה זו 'עצת מרגלים' כלומר שהיתה כאן כוונה עמוקה במעשיהם, והיה צריך תפילות כדי להינצל מזה, ומשה התפלל על יהושע י-ה יושיעך מעצת מרגלים, וגם כלב הלך להתפלל בקברי אבות כיון שזה היה עצה עמוקה, שאף על פי שידע שיש כאן עצה רעה, הלך להתפלל בקברי אבות שפחד להימשך בעצתם. ומבואר שהיתה זו עצה עמוקה שהיה קשה להינצל ממנה אחרי שכל השבטים החליטו כך.

'דור דעה' – דורו של משה

והענין מבואר עפ"י דבריו של המשך חכמה (במדבר יג, ל), שהנה חטא המרגלים היה מחמת נבואת אלדד ומידד (יא, כו), שנתנבאו במחנה, כפי

1. מאמר רבינו ז"ל על פרשת שלח נערך מחדש השנה שנת תשס"ה, בתוספת הערות רבות ונכבדות במשנתו של רבינו ומדבריו במקור.

2. וכפי שביאר רבינו בפרשת בעלזתן עפ"י דברי הגמ' בשבת (קטז, א) 'הַצֵּבֶה עֲמֻדָּהּ שִׁבְעָה' אלו שבעה ספרי תורה. ופרשת 'וַיִּהְיֶה' היא ספר בפני עצמו, ויש את הספר שלפניו ואת הספר שלאחריו.

3. רבינו היה תמיד מזכיר את דברי השל"ה כי הפרשיות מוערות את הזמן, ויש קשר בין הדברים. גם בקיץ תשע"ב אמר רבינו בדבריו בשב"ק ז: זה זמן של פורענות, ובאמת גם אנו נמצאים בפורענות גדולה מאוד, שרוצים לגזור גזרה נוראה לעקור את התורה, לא יקום ולא יהיה...

4. עיין בביאור הגר"א לתיקוני קיוב, ר"ל זהו חטא במחשבה כמ"ש ויטו אל ב'לבבם כ', ואמר עשר פעמים והוא ראה דמחשבה הוא ב"ד, וישראל ה"ל מעשה אבותיהם בידיהם כמו שאמר לעיל (צח, ב) ועיין בפ' בראשית (כח, א) אמר ר"א והא מאן היב עובדא. ועיין בלש"י (ספר הדעה ח"ב דרוש ה ענף ה סימן א) בהרחבה גדולה. ויש לציין כי רבינו היה מרבה להביא את דברי הגר"א היסודיים הללו מספרו אדרת אליהו, אולם לא נמצא כן בספר, וכן לשון זה - 'בדקות גדול' לא נמצא, וצ"ל.

ובעיקר הענין פ"א האריך רבינו לבאר זאת ביותר: לכאורה זה דבר פשוט ואינו צריך להיאמר, מה שכתב הגר"א שכל חטאי דור המדבר היו 'בדקות גדול', וחומרת העונשים, וגם האופן שהתורה מתארת את החטאים הם לפי גודל מעלתם. וכמו שביאר בדרשות הר"ן, שאף על פי שביבית דין של מטה יש עונשים שווים לכל אחד, אבל במשפט של מעלה הכל תלוי בדרגת האדם. ועל פי זה פרש מה שאמרו חז"ל שנוסף ליוסף הצדיק שני שנים בבית האסורים מפני שביקש משר המצרים שיזכירו לפניו פרעה ויהי בטח בה', ומאידך

רוממות דעה

הרב יוסף

רבינו הגדול מן ראש השנה

שכתב רש"י (יא, כח) 'משה מת ויהושע מכניס'. ונבואת אלדד ומידד לא היתה יחד עם כולם, הם נשארו בתוך המחנה וקיבלו את הנבואה בנפרד, וממילא השפעתם לא היתה דרך משה כשאר השבטים וקנים שהיה עליהם - 'וְאֶצְלֵי מִן הָרוֹחַ אֲשֶׁר עָלָיו', ולכן הם גם יכלו לראות אחרי משה, ונבואתם הרי היתה כנגד משה, שמשה מת ויהושע מכניסם לארץ.

וסברו המרגלים שמאחר ולדעתם כל המעלות הגבוהות שזכו להם בני ישראל במדבר, השראת השכינה וכו', כולם היו מכוח וזכותו משה רבינו, וממילא לא שייך בלא משה רבינו. וממילא חששו שלאחר מותו, בכניסתם לארץ ישראל, ינטלו מהם כל אותם השגות גבוהות. ולכן הם ניסו למנוע את הכניסה לארץ ישראל, כדי שלא לוותר על משה רבינו שהיה ראש לבני ישראל.

ועומק הענין הוא, לפי שדור המדבר היה 'דור דעה', ודרגתם במדבר היתה גבוהה מאוד, אכלו מן, ושתו מים מבארה של מרים. ולאחר שנכנסו לארץ אף המן פסק, והיו צריכים לקצור את התבואה ולקדשה על ידי מנחת העומר. וידור דעה' הוא דורו של משה - 'יסוד הדעת', והיו שייכים למשה רבינו.

ומאחר שהמרגלים לא רצו לאבד את משה רבינו כשיכנסו לארץ, וידעו שהכניסה לארץ ישראל תהיה כרוכה בשינוי בהנהגת הקב"ה אתם, הם

אֶפְרָיִם הוֹשֵׁעַ בן נון' והיינו משום שהיה שייך ללוי, ואכ"ל, ומ"מ רואים את גודל מעלתם של המרגלים.

6. ד"ל המשך חכמה: ויהם כלב את העם אל משה ויאמר עלה נעלה. הענין הדמה היו מתפחדים, מפני ששמעו מ"אלדד ומידד מתנבאים" - משה מת ויהושע מכניס אותם. וראו כי משה לא מיחה בהם ולא גזר עליהם. ואם כן, להיכנס בארץ מצר וליהיה עם עמלק, אשר כבר נכשלו בו, ועם ענקים, בלא משה - הלא פילו כולם לפי חרב! ולכן השתיק כלב את העם, במה שיחסו את כל המופתים אל משה. כי אדרבא! גדולות תלוי בהם! שכל זמן שהיו נזופים בשמן היה בדרגה גבוהה בעיניו, זהו, אמר: "עלה נעלה" - בעצמו, בלא משה, הנסיח, רק האומה הישראלית בעצמה היא ראוייה להשגחה האלקית הפרטית. וזה: "כי יכול נוכל לה". והוא שאמר "יהס כלב את העם" במה שמחסינים הכל "אל משה". זה לא תדברו ואל יעלה על לבכם שרק במשה תלוי הנצחון והנסים, לא כן! רק "עלה נעלה"! וזה שאמר יהושע: "ויאמר יהושע בזאת הדעה כי א-ל חי בקרבכם והורש יורש" וכו'. פירוש, שלא תדמו כי משה היה בקרבכם ונעשה את כל הגדולות. רק כי האלקים, אשר הוא חי תמיד, ולא משה שכבר מת. וה' חי לעולמי עד, ויכול להוריש מפניהם וכו'. ולכן, עד יהושע על היה מי שקראו "א-ל חי".

7. ויש כאן מקום להביא דבר עמוק שהביא רבינו יוסקל בפרשתו, בשם רבינו חיים ויטקוביטש שהיה חכם אחד דור קלויניטס, וזה דורו שהנה יוסף הצדיק עמד בניסיון אבל מכל מקום היה מעט פגם, שהרי סוף כל סוף היה במצרים, ולא הגוף של יוסף לא נכנס לארץ ישראל ורק עצמות יוסף נכנסו, אבל משה רבינו שהיה מלך כוש ארבעים שנה, ולקח אשה כושית וגיר, אותה, לכן לא זכה, ואפילו עצמותיו לא נכנסו לארץ ישראל. ואמר על זה האר"י שזה היה

זבח ה"דרכי שמואל" זיע"א

"בְּקֶשׁוֹ חֲשֹׁבוֹנוֹת רַבִּים" (קהלת ז,כט), שעדיף להם להשאר במדבר עם משה, ולוותר על ארץ ישראל.¹²

כ"א-ל חי בקרבכם

ובזה למעשה היתה טעותם, כי אדרבה משה רבנו זכה למעלתו העצומה מתוך שהיה רועה ישראל.¹³ והוא שאמר להם יהושע בן נון שעמדו בתוך הירדן "בְּזֹאת תִּפְדְּנוּ עַם כִּי אֶל-ל חי בקרבכם" (יהושע ג,י), כי גם אחרי מיתת משה רבנו, עדיין המצב הוא של "אֶל-ל חי בקרבכם", השכינה עדיין שרויה ושוכנת בתוך כלל ישראל. וקריעת הירדן היא כקריעת ים סוף, וכל שמשנה כבר לא עמהם, מ"מ הקב"ה בקרבם והירדן נקרע על ידי שהקב"ה עמהם.

וכעין מה שכתב הגר"א, שמשנה רבנו אינו מוזכר בשמו בכל הגדה של פסח, ורק פעם אחת הוא מוזכר בדרך אגב, כי העיקר הוא לדעת "אֶנִּי הוּא" - אני הוא ולא אחר, ולא להחשיב את המעלה של שום נברא יותר מזה, וזה גופא היתה טעותם של המרגלים.

אין חֲכֵמָה ואין תְּבוּנָה ואין עֶצֶה לַגֹּדֶל ה'

ובאמת מה שהרגישו שהיה הגדל גדול בהנהגת הקב"ה אחרי מות משה, לא היה בזה עיקר הטעות. אלא עיקר הטעות והחטא היה בזה שעשו חשבונו לפי הבנתם, נגד ציווי ה', וכמבואר בנפש החיים

הטעות של אהרן ומרים, שהם שמעו גם כן את הנבואה של אלדד ומידד שמשנה את ואלו כנסו לארץ ישראל, והם חשבו שם ולא מצד שהוא נביא ולא צריך את ארץ ישראל, וקדושתו למעלה מזה [כמו שכתבנו בסמוך], - "הֲלֹא גַם בְּנֵי דָבָר", וא"כ חשבו שזה בגלל הפגם של "הַאֲשֶׁהָהּ קִשְׁשִׁית יִשְׂרָאֵל לָקָח", וכמו שדרש רבי קלונימוס, והקב"ה ענה להם שמשנה לא צריך את ארץ ישראל, ומה שהם אומרים "הֲלֹא גַם בְּנֵי דָבָר", בודאי שידורו ה' עם משה זה מדרגה אחרת לגמרי שהרי "פֶּה אֶל פֶּה יִדְבָּרוּ בֹא וְיִקְרָא וְלֹא בְחִדִּית וְתִקְנֶתָהּ ה' יִבִּיט". והם סברו שמשנה ואהרן שקולוים הם, אבל היה עליהם תביעה, "וְיִדְבְּרוּ לֵאמֹר לִי יִרְאָתָם לִי לִדְבַר בְּעֵבְדֵי מִלְּשָׁה", ואף שכל מה שידעו ששונה נבואת משה משאר נביאים הכל נתגלה בפרשה שם, מכל מקום היה בזה תביעה שהיו צריכים להבין שמשנה זה מדרגה אחרת, והביאור ב"תקנתה ה' יִבִּיט" שביטל את עצמיותו, כמה ששייך, וכל דבר בעולם היה רואה בזה רק את דבר ה'.

8. במדרש רבה (ויקרא ר"פ טו): ודרע זה דור המדבר שכולו דעה. ובזוהר (שלח קסח,ב): אמרו דא לאד דאי קודשא בריך הוא בעי אשתבחא בתושבחתא דדרא ומדברא, דלא מה בעלמא דרא עלאה כדרא ולא יאה עד דייתי מלכא משיחא.

9. והוסיף רבינו כי היום משתדלים לשנות מים במצאי שבת, משא יש שם מים במצאיהם של מרים ("ומ"א א"ח רצט,ט), ואילו במדבר הם היו כל הימים בדרגה גבוהה זו, ושנו רק את המים האלו.

10. והשלמת ענין זה הרחיב רבינו והביא מה שאמרו בגמ' (ב"ב עה,א), "קנים שבאותו הדור אמרו פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה אוי לה לאותו בושא אוי לה לאותו כלמיה". והוסיף וביאר כי בפשטות הא"וי לה לאותו הבושא מדבר על יהושע, שהוא היה רק כפני לבנה ולא כפני חמה. ומ"מ לפני יהושע כפני לבנה" שכל המהות והתלמיד של משה כלבנה שמקבלת

(סוף שער א') שלפני מתן תורה שהאבות קיימו את התורה מדעתם, הייתה רשות להיחידים לפעול לפי השגתם, לעשות את המעשים ההררשים כדי להגיע לתיקונים הרצויים, ולכן כמה פעמים האבות פעלו באופן שונה ממה שכתוב בתורה, כמו יעקב אבינו שנשא שתי אחיות, משום שהשיגו שזה הדרך הטובה בשבילם, אבל משנתנה תורה אין שום רשות לשום אדם כלום, אפילו אם הוא משיג ומבין את שורשי הדברים.¹⁴

המרגלים צדקו באמת שמדרגת משה רבנו מיוחדת מאד, וחלוק מכל הנביאים הבאים אחריו, כפי שמבואר בתורה, וגם בלשון חז"ל נקרא הסרסור בין הקב"ה לישראל, שכל קבלת התורה הייתה על ידו, וכלשון חז"ל 'כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש נאמר לו למשה בסני'. ומכל מקום אף על פי שהיה שינוי גדול אחרי מותו, זה היה רצונו ית', ובאמת רק משום שצריכים דוקא את משה יש בחינה של משה בכל דור.

אך אחרי שתחילת החטא הייתה בדקות גדול, ובמחשבה לשם שמים כפי שנתבאר, זה נתן פתח, ומוזה נתגלה אחר כך כל הנפילה הגדולה. ועל זה נאמר "אִין חֲכֵמָה ואין תְּבוּנָה ואין עֶצֶה לַגֹּדֶל ה'" (משלי כא,ל), ולא מדברים על ליצנות, אלא על החכמה והתבונה האמיתית, אבל מ"מ כאשר זה נגד ה' אין שום חשבונו.¹⁵ ואף שהיו "רָאשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל", מ"מ על ידי ש"בְּקֶשׁוֹ חֲשֹׁבוֹנוֹת" נכשלו בחטא המרגלים.

קדושת התורה וקדושת הארץ

ועוד דרך יש בזה על פי מה שהאריך הרמ"ע מפאנו, שבאמת משה רבנו וגם דור המדבר לא היו צריכים בדרגתם להיכנס לארץ ישראל. וכתוב במדרש (תנחומא וישב ד') בענין מי מיהב שהקב"ה בא על משה רבנו בעליה, כדי שלא יכנס לארץ ישראל. וביאור הדבר, על פי מה שאמרו חז"ל על הפסוק

כדי להישאר במדבר ולא יצטרפו להיכנס לארץ ישראל, שלפי הבנתו זה יהיה ירידה רוחנית, שהרי במדבר חיו בשיא הדבקות עם הקב"ה, וכולים מוון לשיא מלאכי השרת. ואילו בארץ ישראל, אפילו משה רבנו דאג מה יהיה, ששאל את הקב"ה שכל אחד עסוק בגפנו ותאנתו, תורה מה תהא עליה.

13. והביאור בזה כפי שהרחיב רבינו בכ"מ כי כיון שהשכינה שרויה בישראל מחכ עצם מעלתם, וצריכים למי שהיה בחינת משפיע לכל המעלות וההשגות השכינה, וזה היה מתקיים תחת הנהגתו של יהושע שהוא רועה ישראל לאחר משה. ומשום שההשפעות של משה קיימות גם לאחר מותו, ונקבעו של בני גד נחלה בעבר הירדן - "כִּי שֵׁם חֲלֶקֶת חֻקֶּקֶס סֶפֶן", וכן יש "איתפשטותיה" דמשה בכל דרא דורא.

14. ובפרשת קרח הוסיף ואמר רבינו: בדור המדבר מיד אחרי מתן תורה 'נחלבו הסוגיות' האלה, של דרך העבודה החדשה, שבה היה יסוד העתה, גם של המושג וגם של קרח ועדתו שמרבו התקוותם לקריבת ה', רצו לשנות ממה שה' ציוה. וזה גם ענין 'נעשה ונשמע' שמוכרחים להתחיל בקיום דבר ה' אפילו אם לפי הבנת האדם היה נראה שעדיף לעשות אחרת. וזה היה גם החטא של גד ואביהוא, כמבואר בפסוק "וַיִּקְרְבוּ לִפְנֵי ה' אֵשׁ זֶהָ אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֲמֹנִם" ואמנם גם הם ידעו שהוא לא ציוה, אך חשבו שרצו להוסיף דבר זה מדעתם ולהשתדל להתקרב יותר, ומעתה זה עומק השבח שהתורה שיבחה את אהרן ללמד "שבחו של אהרן שלא שניה" שעשה בדיק כמו שניצטוו, ובפרשת בהעלותך במדבר רוממות המעשים דהאי שתא הרחבנו והבאנו עוד מדברי רבינו בענין זה.

15. גם על פרשת המקושש בפרשתינו היה רבינו חודר ומזכיר את הפסוק "אִין חֲכֵמָה ואין תְּבוּנָה ואין עֶצֶה לַגֹּדֶל ה'" - כל מדברים על דברי שטות, מדברים על "חֲכֵמָה", "תְּבוּנָה", "עֶצֶה", אבל אם זה כנגד ציווי ה', אז כל החשבונו הכי גדולים בטלים לגמרי, כי

"ועשו להם ציצת על כנפי בגדיהם" (טו,לח)

טלית תימני

כתב השו"ע (או"ח יא,יא), אם הגדיל, שקורין אורלייזא, הוא רחב, לא יטיל בו הציצית, ואם הטיל בו, פסול, דעל כנפי בגדיהם כתיב, וזה אינו נחשב מהבגד, אבל עולה הוא לשיעור מלא קשר גודל ולהרחקת שלשה אצבעות, כיון שהנבק בתוך הבגד. וברמ"א: וטוב שימדוד שיעור קשר גודל בלא הגדיל, ויהיה תוך ג' אצבעות עם הגדיל.

ובמשנ"ב (סקנ"ז) כתב: ואם הגדיל רוחב ב' אצבעות או ג' יחתוך מקצתו, וה"ח אם חוטי השתי בולטים בלא ערב או ערב בלא שתי יש ספק אם עולין למניין? וע"כ יחתוך אותם במקום הכנפות! וע"כ שפת הטלית שלנו שקורין שלא"ק שאין בו חוטי ארוגין משתי וערב יחתוך אותם קודם הטלת הציצית במקום הכנפות.

וכתב הגר"מ רצאני שליט"א בספרו עטיפת ציצית כהלכה (עמוד נט): בזמן האחרון נתפשט מאד 'טליתות תימניות', שקשורים בסופן את קבוצות חוטי השתי ומסרגים אותם זה בזה באלכסון ואוירים בנתיים [כעובי אצבע, ויש אף בפחות מזה] כמין רשת, ולכאורה נראה הואיל ורשת זו אינה ראויה לכסות כלל, וגרע מגדיל שאמרו במנחות ובסוף בבא קמא, והוא עשוי לרוב בלבד, אינו נחשב מכלל הטלית עצמה למדוד משם. שנים בזה יש להסתפק הואיל והסריגה ממלאת וסותמת כל רוחב הטלית, וי"ל דמכאן נקרא גבול ותחילת הטלית לענין מידת השלוש אצבעות, [בלי צירוף החלל], ולא דמי לחוטי שתי פשוטים המשולשים ביושר, שהם מפורדים ומפורדים אחד מחבירו בלי צד חיבור, ואינם סותמים כלל רוחב הטלית, דלכך לא מסתברא שהם חשובים כתחילת הטלית למדוד מהם. ואף שכל סריגה זו היא לנוי בעלמא וניכר שאינה מעיקר הבגד, אבל מנא לן למימר שזה מוציאה מעיקר שם הבגד לגמרי גם כדי שלא למדוד משם, והרי הגדיל הנקרא אורלייזו הנוכר בשו"ע סעיף י"א מבואר במשנה ובגמרא סוף בבא קמא ובראשונים שם שהוא רחוק מן האריגה, וגם הוא בצבע שחור שנארג בבגד לבן שגמגמה את הבגד באופן שניכר לכל שאינו נעשה להיות מכלל הבגד, ואפ"ה קיימא לן במצטריך הן להלקח הן להחמיר מעיקר הדין. הגם דמשם אין ראייה לנדון דידן, שסריגה זו חתיכה רחבה בפני עצמה ומעיקרא לא נעשית כי אם לנוי בלבד, משא"כ הגדיל הנז' דלאחר שהוכנס לא הורידו ודעת הבעלים להשאירו הוא בטל לשאר הבגד, עכ"פ מידי ספק לא יצאנו.

ויש להקל בחוטי שתי המשולשלים, שיש לזה ראיות מדברי הראשונים, והיא מילתא דמסתברא, וכבר נהגו כן בכל קהילות תימן, והוא הדין כשקשורים אותם בסופם כפי שנהגו בזמנינו, אבל בעשויים כמין רשת אף שאין לנו ראייה לאסור, אך מאידך אין גם ראייה מפורשת להתיר והדבר תלוי בסברא בלבד, ובחינתו לא נהגו בו רק מעטים, ובקצת מקומות מקרוב באופן שאין לנו בזה קבלה ומסורת מדורות הראשונים, וגם אין לזה תורת מנהג, ועל כן נכון מאד לחתוך הסריגה במקום הכנפות, ויחתוך קודם שמשיל הציצית דלא ליהוי תעשה ולא מן העשוי, ויש להשפיע ולדבר על לב התגרים העוסקים בתפירת טליתות למכרם לרבים לתקן ענין זה.

וטלית זו שאנו דנים עליה, נשלחה אל גדולי ההוראה בדורנו משאר קהילות, ואלו הן תשובותיהן: מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל, בדיעבד כשר אבל לכתחילה לחתוך לפני ששם את הציציות, ובנוסף אחר השיב מעצם הדין רצוי היה לחתוך את זה ע"כ. וכעין זה השיב גם מרן הגר"ש אברהם זצ"ל, באמצעות הרה"ג רבי שלמה אלמוג שליט"א. והשבת הלוי השיב, דיאנו רואה חשש מעיקר הדין, אבל רבותיו הורידו את זה, [ו]אין כעין זה, כי זה ממש היה מצוי רק בתימן לפי הידוע, עכ"ד.

והרה"ג רבי שלמה אלמוג שליט"א בספרו שמן ראש (עמוד כא) כתב בנושא הנ"ל: שאלתי שאלה זו גם קדם מרן הגר"ש אוריבאך זצ"ל, והשבו לי: אבאנו מחמירים וגוזרים את זה, אבל התימנים מקילים בזה ומשאירים את האימרות עד הסוף. וכששאלתי אם בכל זאת יש עניין להחמיר, השיב בחיך, אם זה לא יפגע באף אחד, וד"ל.¹⁶

אפשר לסמוך על אחרונים המקילים, ומכאשר שהזכיר טעם הקולא משום שעשוי לנוי.

3. והוסיף שם, להשיב על מה שמתוה עליו מדוע הולך לשאול רבנים אשכנזים בדבר מנהג בני תימן. והשיב: ראשית עיטורים אלו חדשים מקרוב באו והיו מצויים בחז"ל בתקופה האחרונה אצל מיטות מיהודי צנען, ועוד כ"מ, אבל בעיקר עניין הפסול לטלות רבנים גדולי תורה מעדות אחרות לא הבנת, דהרי אף מנהגים יוצאים שאלה בעניין המנהגים ענין קשר הרב חז"ל ורובן מצויים בקצת חוץ חיים (ח"א דף צב ע"א), והראוי גם שלח שאלה בעניין ס"ח דידן לכן הישג ברכה כיעויין בשרית זכרון (ס"ח ס"ח) וע"ע מורגנשטרן שליט"א, ואמר שזה שאלה מקשיות וישאל את הרב, ולאחר כמה ימים סיפר שהרב אמר לו דאמנם יש מקום להחמיר, אך מעיקר הדין

”ועבדי קלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחר” (יד, כד)

פירש רש”י: ”וימלא אחרי - וימלא את לבו אחרי, וזה מקרא קצר”.

ובביאור הדברים דרש בזה הגה”צ רבי ראובן קרלנשטיין זצ”ל: אומרים שהגה”ק ה”חתם סופר” אמר שהוא מקנא בווידי של ה”שאגת אריה”. ומה היה הווידי של ה”שאגת אריה”? לפני פטירתו הגיעו אליו אנשי ה”חברא קדישא” כדי שיאמר וידוי, אך הוא דחה אותם ואמר: אין לי צורך בווידי, כי לא חטאתי! אך אין זה בגלל איזו צדקות מיוחדת, פשוט מאד לא היה לי זמן לעשות עבירות!... אמר על כך ה”חתם סופר”: בכוה וידוי אני מקנא! מי שכל כולו דבק במצוות, אין לו זמן לעשות עבירות. ויתכן לומר שזה הפירוש ”וימלא אחר” הוא מילא את לבו אחרי, כל הלב שלו היה מלא אחרי הקב”ה, ממילא לא היה לו מקום לחטא.

ישנו מעשה נורא מה”שאגת אריה” שסיפר מרן הרב מבריסק, ששמע מאביו מרנא רבי חיים מבריסק, ששמע מה”בית הלוי”, ששמע איש מפי איש עד הגה”ק רבינו חיים וואלוז'ינר. המעשה ידוע, אך למרות זאת כדאי לחזור עליו. אני זוכר שהרבי”ה הגה”צ רבי שלום שברדון זצ”ל הגיע פעם לשיבה קטנה של פוניבז’ ודיבר בפני הבחורים ואמר: אני מבקש שכל אחד יקח חבורתו וביחד יחזרו על הסיפור! ובכן, הסיפור היה כך: כידוע, היו גדולי ישראל בדורות קודמים שערכו גלות. מסופר על רבי חיים וואלוז'ינר שרצה ללכת לגלות, ורבו, אדונינו הגאון מוילנא, אמר לו: קודם כל תעשה ניסיון, לראות אם אתה אכן ראוי ומוכן לכך. ומה הנסיון? חודש שלם עליך לישון על ספסל, לאכול לחם צר ומים לחץ, וללמוד מאה דפי גמרא בכל יום. אם אתה מסוגל לעשות זאת בשלמות, בלי שום דופי, ראוי אתה לערוך גלות. אם לא - זו איננה גלות, זה סתם ביטול תורה...

גם ה”שאגת אריה” הלך לגלות. לא עברו כמה ימים והנה הוא חוזר מהגלות. שאלוהו התלמידים: ”רבינו, מה קרה, מדוע הקדמת לשוב?” סיפר להם: הגעתי לאכסניה אחת. כמובן, איש לא הכיר אותי. חשבו שאני איזה קבצן עני, והתנהגו אלי בהתאם... התאכסנתי באכסניה הזו, ובעת הארוחה הגישו לי צלחת מרק. הייתי שקוע בתלמודי, ובמקום להכניס את כף המרק לפי - הכף נפלה על המפה והכתימה אותה. ראתה זאת בעלת הבית, התנפלה עלי והרימה קול זעקה: ”אוי ווי, מה עשית?” אמרתי לעצמי: זהו זה, אויס גלות! אין יותר גלות! תמהו תלמידיו: רבינו, מה בכך? וכי גערה אחת של איזו בעלת בית נרגנת זו סיבה להפסיק את הגלות? השיב להם ה”שאגת אריה”: כמובן אינני נבהל מצעקה של איזו ’בלעבוסטע’, וראת הנזק המועט שגרמתי לה יכולתי לשלם ולהמשיך הלאה בגלות. אלא שכל המהות והתכלית של גלות היא לימוד תורה בלי שום הפסקה, וכשאותה אשה גערה בי - הפסקתי את לימודי לרגע, ומדי המשכתי בלימוד כרגיל. אך כיון שנגרם ביטול תורה של רגע אחד, רגע כמימרא - זאת כבר לא גלות, אלא גלות לחזור הביתה! וזה היה הווידי של ה”שאגת אריה” לפני פטירתו: כדי לחטוא צריכים זמן, ואני - לא היה לי זמן לחטוא, את כל הזמן הקדשתי לתורה! בכוה וידוי קינא ה”חתם סופר”...

”רב קל” הרבה יותר מזה צפון לך, שדרגת משה רבנו היתה למעלה מהדרגה שבה יש צורך לקדושת הארץ. ומשה רבנו היה בחינה של ’חמה’, וארץ ישראל בחינה של ’לבנה’, שזה יותר מתאים ליהושע, שאמר ’פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה’.”

ולכן משה רבנו שהוריד את התורה לארץ והשגתו בתורה ושייכותו לתורה היו למעלה מכל אדם, לא היה צריך לקדושת ארץ ישראל. ואם הוא היה נכנס, היה מיד מעלה את הכל לדרגה עליונה, ובוודאי שגם ארץ ישראל הייתה משהו אחר, והיה כבר מצב של קץ הימים, היו נכנסים ישר לעולם הבא וכו’. ולא כן היה רצון הקב”ה, ולכן הוא ציפה בכיכול משה רבנו חסיד, ואף על פי שהיה יכול למנוע את כניסת משה רבנו גם בלי שום חטא מצדו, מכל מקום לא כן הקב”ה מנהיג את עולמו, אלא תמיד הבחירה נשארת ביד האדם.”

ולא לחנם נקרא דור המדבר ’דור דעה’ שמשם רבנו הוא מקור הדעה, וכל דורו היו מושפעים ממנו ושייכים אליו, וכמו שכתב הנפש החיים על זמן המשכן ובית המקדש, שעיקר תפקיד המקדש היה שכל אחד יעשה את עצמו למקדש, ולכן כל חלקי בית המקדש מכוונים כנגד אברי האדם. כך דור המדבר שהיה בתוכו משה רבנו כולם יכלו במדה מסוימת להידמות לו ולהיות שייכים לדרגתו, וזה דרגה שיותר גבוהה מבית המקדש וארץ ישראל. ולכן באמת כל הדור לא היו ראויים להיכנס לארץ ישראל. וכמבואר בחז”ל, משה רבנו שאל את הקב”ה כשיכנסו לארץ ישראל וכל אחד יהיה עסוק בשדהו וכרמו וכו’, תורה מה תהא עליה, ותשובת הקב”ה היה שיהיה להם זמן בשבתות. ונראה מזה שבצעם דרגת ארץ ישראל יותר נמוכה מהדרגה שזכו לה במדבר, שארץ ישראל יותר שייכת לעולם העשייה, והרוחניות יותר בהסתר.

חשובים של המרגלים

ומעתה יש לבאר שהמרגלים שהיו נשיאי אותו הדור בדרגה רוחנית עצומה, הבינו את כל זה, ובזה יש לפרש את המבואר בזה”ק, שלא רצו להיכנס מפני שראו שבראץ ישראל לא היו נשיאים, שהבינו שלפי שורש נשמתם הם שייכים יותר למציאות של המדבר, ושבארץ ישראל לא יהיו נשיאים, היינו ששם תפקידם הרוחני אינו שייך.

ומה שחז”ל תארו את חטאם באופן החמור הזה, כאילו הכל היה משום גאווה ותאווה כבוד ונשיאות, יש לפרש, שאף על פי שכונתם הייתה לשם שמים, ולפי החשובות שנתבארו, מכל מקום איזה נקודה של נגיעה אישית גם היה מעורב בה, של רצון לכבוד, ולפי גודל מעלתם התורה תובעת מהם כאילו זה היה כל חצצם.”

ולפי המבואר, המרגלים צדקו בהבנתם שהם שייכים למדבר ולא לארץ ישראל, ומכל מקום חטאו בזה

רבינו הגדול מרן ראש הישיבה

שמשום החשובות שלהם הוציאו דבה על הארץ, כדי שכלל ישראל לא יכנס לשם. כי אחרי מתן תורה אסור לעשות שום פעולה על פי השגתו וחשובותו, אם היא בניגוד לציווי התורה, וכיון שציווי ה’ היה שיכנסו לארץ ישראל היו מחויבים לעשות כן, אף על פי שהבינו בצדק שיש בזה ירידה רוחנית בשבילים, ושאלו זה מקומם לפי שורש נשמתם, ובהם חטאו ונענשו.”

”אשר עשה האלקים את האדם ישר”

ואף על פי שהייתה כוונתם לטובה להישאר במצב של קירבה יתירה להקב”ה, מכל מקום זה היה טעות וחטא, כי אפילו האדם הגדול ביותר אינו מסוגל להשיג בשכלו את הדרך להשיג קרבת ה’ ורצון ה’. שאין דרך אחרת אלא לקיים בדיוק את ציווי ה’, וכל נסיון להגיע בדרך אחרת ודאי לא יצלח. ומה שנראה מפשטות הפסוקים גודל וחומרת חטאם, יש לפרש, או שלפי דרגתם, כך התורה דנה בחטאם, או שאף על פי שהכל התחיל בדקות גדולה ובנגיעות קטנות כמו שנתבאר, מכל מקום בסוף על ידי זה הייתה נפילה גדולה עד שהגיעו קרוב למה שמתואר בפשטות הפסוקים.

ועל זה הדברים מתבאר שהיה חטאם כעין חטא אדם הראשון, שפירש הגר”א שנמשך אחר חכמה חיצונית, שרצון הקב”ה היה שאדם הראשון ישיג את הכל על ידי הדבקות בחכמה העליונה, שנאמר בפסוק ”מה רבו מעשיך ה’ פלם בחכמה עשית” שכל פרטי הטבע יש בהם התגלות של הקב”ה, ויש אין סוף של פרטי החכמה שניתן לגלות, אבל זה דרגה הרבה יותר נמוכה של התגלות, בסוף כל ההשתלשלות דרך כל העולמות. לעומת החכמה העליונה, התורה, שהיא ההתגלות הראשונה. ואדם הראשון חטא בזה שחפץ את הדבקות דרך חכמה חיצונית התבוננות בטבע, ולא על ידי להישאר דבוק רק בחכמת התורה, והוא רצה להכניס את הרע בתוכו וכך יוכל לתקן את הרע, הוא חשב שכן יוכל להביא יותר לתיקון.”

אך זה עבודת האדם - להיות ישר בלי חשובות, כדכתיב (קהלת זכט) ”אשר עשה האלקים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים”. והן אמת שגם אדם הראשון זה היה הטעות שלו, שניסה להגיע לרצון ה’ לא בדרך שציווי ה’, שהרי היה דבוק בחכמה העליונה, ולא היה צריך להתעסק בחכמת הטבע, אף שגם זה

לפרש על פי הדברים שעיקר הטעם שלא זכו להיכנס, משום שלא היו שייכים לארץ ישראל לפי דרגתם.

19. וכמו שמצינו אצל בלעם, שכוחו היה לכוון את השעה, למצוא את הרגע האחד ביום שהקב”ה זועם, וכל אותם הימים הקב”ה לא זעם כלל. ורואים שאף על פי שבדאי יכל לקחת את הבחירה מבלעם שלא יקלל, הקב”ה בהנהגת העולם השאיר לבלעם את הבחירה לקלל, וכביכול שנה את יחסו לכל העולם כל אותם הימים.

20. ותמיד היה מבאר רבינו בפשיטות שזה ציוף של חכמה ובינה, ש’חכמה’ היא היכולת לעשות עם הראש כמו שבבאי יכול לעשות עם הידיים, כמו גרזן שאפשר לחתוך בו עצים, אבל ’דעת’ זה שאדם חי עם זה, שהחכמה היא בפועל, היא ממלאת את כל האדם, ולא רק בכח.

21. והוסיף רבינו שהוא כמו שאמר שמואל הנביא לשאול המלך (שמואל א’ טו) ”ותעטץ אל הַשָּׁלָל, אף על פי שחטא בדקות, שטעה במה שדרש קל וחומר מעגלה ערופה, ובת קול אמרה עליו שהוא בחיר ה’, מכל מקום התביעה היא ”ותעטץ אל הַשָּׁלָל”, מפני שהייתה איזה תערובת של נקודה שלא לשמה. ובמקומו הוסיף עוד שכלן גם נראה בחז”ל שיש תביעה על משה רבנו, שהוא גרם את חטא המרגלים על ידי ששלח אותם, ”שֶׁלַח לָךְ רֶשֶׁת אֲבֵל

”אין תִּקְחָה וְאֵין תִּבְנֶה וְאֵין עֶצֶה לִנְגֹד ה’!”

16. ויש לציון את דברי ה”חיד”א בספרו **חומת אגן** (נחמיה ח’ז) על מה דכתיב שם ”שעו”: אפשר דאות ה’ רמז לשכינה וארץ ישראל כנגד השכינה, ופני יהושע כפני לבנה כנגד לאות ה’, והיה יכול בזכות ארץ ישראל הרומז לאות ה’ והיא בחינתו, לעקור יצה”ר דע”ז, ולא בעז רחמי. ועי”ז נחבר הבית וכו’ והיה גלות לשכינה בכיכול בחינת אות ה’, לכך נחמר משמו אות ה’ ע”כ.

17. וביאר רבינו כי משום כך התורה לא ינתנה בארץ ישראל, ולא נשאר שום קדושה במקום תנחת התורה, משום שהתורה קדושתה העצומה היא מעל כל הגבלות של זמן ומקום. ואילו ארץ ישראל כל עיניה היא קדושת מקום, שיש לכל הארץ קדושה, ודרגות על דרגות בתוכה, בית המקדש, קודש, קודש הקדשים, וכמבואר בגמרא (כתובות סבב, שבטית) השכן מתחילה היתה צריכה להיות רק בארץ ישראל, מה שהקדים הקב”ה ליתן את המשכן כבר במדבר היה מרוב אהבתו. 18. והוסיף עוד שכן יש לפרש את המדרש ’אם משה חטא אהרן מה חטא’ שהוא בעצם לא חטא במי מריבה, ואם היה נכנס בדברים עם הקב”ה והיה תובע את שלו היה יכול להיכנס במדבר ישראל, וגדלותו היתה ”וַיֵּלֶם אֶהָרֹן” שגם כאן קיבל את גזירת המלך בשתיקה. וגם זה יש

אני אני מצווה לך, שכוונתו היתה לטובה, שיעשו מעין קנין על ארץ ישראל כמו שעשה אברהם אבינו, אבל זה פתח פתח שעל ידי זה נתקלקל. וכמו כן, בזה שלקח את הערב רב אתם ממצרים, וכדאיתא בחז”ל על הפסוק ”לָךְ רֶדֶךְ פִּי שִׁחַת עֶמְקָךְ” אלה שאתה לקחת בלי שציווי, שהערב רב גרמו לקלקול של חטא העגל, שכונת משה רבנו בשני הדברים הייתה לטובה, ולפי גודל מעלתו, ומכל מקום לשאר העם שלא היו בדרגתו היה בזה אפשרות לקלקול.

22. פעם אחת הוסיף רבינו ואמר: ואף על פי שדבריהם על ארץ ישראל היו נכונים על פי הסוד, ואין כאן המקום לפרש יותר...

23. רבינו הרחיב לבאר על פי הג”ל את פירוש המקושש, שפירש **התרגום יונתן בן עוזיאל** שנתכוון לשם שמים, ו**באריז”ל** הוכיח שהיה אדם צדיק וחשוב שהרי שמו מוזכר בתורה אחר כך בפרשת בנות צלפחד. והוא רצה שכל ישראל ישמעו ויראו, שידעו שיש מיתה על החילול שבת, ולכן עשה סתם דבר שלא יבינו אותו, וה**אריז”ל** ביאר בעומק הדברים שכונת אלפחד היה לחזק את כוח המקבל, אבל עדיין לא היו ראויים לה ורק לעתיד לבא יתחזק כוח המקבל, ואדרבה על ידי מעשיו קלקל הרבה יותר, שכן זה תמיד כשמתעוררים את כוח המקבל באופן שאין ראוי לזה מתעוררים הדינים והכלים נשברים, שאין

בבה ה"דרכי שמואל" זיע"א

חכמה שאנו משבחים 'כולם בחכמה עשית', אבל כשיש את מקור החיים, אז לא נמשכים אחר החכמה התחתונה ש'יגלגלה לידות מות'. ואעפ"י שאדם הראשון קודם החטא, השיג טעמי תורה עד תכליתם, יותר ממשה רבנו, אבל גם חכמה ועצה ותבונה של אדם הראשון לא שייך כנגד ציווי ה', אם זה לא כאשר צוה ה' אז 'היא לא תצלח'.

וגם היום, עם כל העקמומיות, אחר שאדם הראשון קלקל, עדיין נשאר ישרות. ועל אף העקמומיות הגדולה נשאר "האֱלֹקִים אֶת הָאָדָם יָשָׁר", והרי אלו דברי הרמב"ם הידוע (סוף הל' שמיטה ויובל) 'ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה' והלך ישר כמו שעשה האלקים' - הרי שגם היום שייך להיות 'ישר כאשר עשאו האלקים', ויש 'ישרות' שאפשר עוד לעמוד בה.

מלחמת היצר

שלמה המלך אומר "כִּי בְּתַחְבֻּלוֹת תַּעֲשֶׂה לָךְ מִלְחָמָה", והגר"א מבאר שאמנם יש צורך לשמוע דברי מוסר מהחכם. אבל בסופו של דבר כל אחד צריך נהנה בעצמו את המלחמה עם היצר, שרק האדם בעצמו יודע מה חולשתו העיקרית, במה וכיצד הוא יכול וצריך להילחם. שהמלחמה הזאת היא תכלית החיים, וכמו שמבואר ברבינו הגר"א על הפסוק (משלי ד, יג) "כִּי הִיא חַיִּיקָךְ", כי מה שאדם חי הוא כדי לשבור מה שלש שבר עד הנה אותו המידה, לכן צריך תמיד להתחזק ואם לא יתחזק למה לו חיים, ומי שלא נשאר לו מה לתקן לא ישאירו אותו בחיים... שאין טעם לזה.²⁴ והדרך האחת היא, 'מה יעשה האדם ויחיה ימית את עצמו' אפילו שהוא מבין בשכלו שרק תורה ומצוות הם החיים האמיתיים, מכל מקום הוא מוכרח לעבור שלב שמרגיש כמו מיתה, של עזיבת השקיעה בתאוות החומריות, וכעין זה יש ברפואות הגוף, שלפעמים צריך לעבור ניתוחים וכדו' שמרגיש כאילו ממימים אותו, אף על פי שהוא מבין בשכלו שרק על ידי זה יוכל לחיות, וקו' ברוחניות שהרווח בסוף הוא נצחי וגם הרפואה בטוחה.

לעולם הבחירה ביד האדם, הוא יכול לבחור חיים, או להיפך ח"ו, ולכאורה אפשר לומר גם הפוך - מה יעשה האדם וימות ויחיה את עצמו... דהיינו שיכול

בהם כוח לקבל את זה, ואכמ"ל. ובכל זאת נתבע על זה שלא היה כאשר צוה ה', וצריך שאנחנו נלמד ממה שעשה, שלא עשה סתם דבר שלא יבינו אותו, ובכל זאת נתבע על זה שלא היה כאשר צוה ה'. וכן מה שאמר משה לישראל את דברי ה' שלא יכנסו לארץ, ובכל זאת ניסו לעלות, ו'יַפְסְלוּ לַעֲלוֹת אֶל רֹאשׁ הָהָר', ומשה אמר להם "לָמָּה זֶה אַתֶּם עֹשִׂים אֵת פִּי ה' וְהֵיאתָ לֹא תַצְלַח, כִּי כָל הַשְׁבָּתוֹת הֵכִי נְכוֹנִים בְּטִלִּים כִּנְגַד צִוְיֹה ה'." עיי"ש.

24. כל דברי רבינו הללו בשם הגר"א הם עפ"י דבריו בחכמה מקומות, ותחילת הענין מובאר **באדרת אליהו** (וע"פ וועך הדעת טוב ורע). 'הדעת טוב ורע', כי ידיעת הטוב ורע היא רע מאד, כי מה שאדם תם יותר הוא יותר מעולה, כמו שאמר הכותב 'אשרי תמימי דרך', וכן נח יעקב ואיוב נתעלו במדות תמימות, כי לולא דביקות האדם בדברי החומר, היה נפשו דביקה בעיניי ה', ולא היה בוחר בדברים ערבים ומתוקים לפי שעה, כי כל הנעשה לבעל התאווה אחר רוב השתדלות בענין רע, נעשה לתמימי דרך בענין טוב בלי עמל ואון, אבל העליונים שאינם חומריים, אין מזיק להם ידיעת טוב ורע, לכן צוה שלא יאכל ממנו. וע"פ בתקו"ט (ק"ב). ובאדרת אליהו (וע"פ וועך הדעת טוב ורע) כתב: פירוש, כשאכל ממנו נתערב רע בטוב יחד גם בעסק המצוה עוסק שלא לשמה, ובאכילה ובמשגל הכל לתאוות היצר.

וע"פ **בנפש החיים** (ש"א פ"ו בהגה"א) שהארץ לבאר את העירוב של רע בטוב. וע"פ **בשל"י** (הדעה ח"ב דרוש ד עוף כ ס' א): והנה זהו עיקר עומק החטא אשר הדעת אשר נכשל בו אדם הראשון, כי הכניס את עצמו בתבוסתו הזה, והיה כניסתו לשם שמים כי סמך על רוממות מעלתו, וסבר שיעמוד בזה וינאץ משם בשלום, אבל לא היה כן כי לא עמד בזה ונכשל בו, ועי"ז ירד הוא עם העולמות כולם ממדרגתם הרבה מאד, וכו' והרי נתבאר מכו"ז כי עומק החטא דעץ הדעת הוא במה שנכנס להסתכל ולהתבונן בעיני הקליפות והרע בכל מציאותם וכחותיהם להכיר אותם ולידע אותם, ונכנס בכל פנימיותם מה שהם ואין שהם מראשם עד סופם, והסתכל והתבונן בכל מעשיהם ופועליותיהם ושימושיהם. וכבר אמרנו כי כניסתו בזה היה לשם שמים וכנ"ל מדברי הוה"ק פ' בא דהיינו אתחיל לברר שגם למדע טוב ולמדע רע ולאחדא גרמיה לטוב דא איהו רזא דמהימנותא, ע"כ. והן אמנם שרבינו היה אומר זאת משמיה דהגר"א, שאד"ר נתכוון לש"ש להכיר כוחות הרע ולהכניסם אליו, ואז להתגבר עליהם, לע"פ לא מצאנו כזאת בדברי הגר"א.

25. עיקר רצונו של הקב"ה מכלל ישראל, שיש להתפעל באופן כללי מנפלאות הבריה "קֹה בְּפִי מַעֲשֵׂהָ ה'", אבל ההתעסקות בפרטי החכמה אינה העסק שלנו, אלא עלינו מוטל להגיע

לבחור להשקיע את שכלו וכוחותיו בלחיות את החיים המדומים, חיי חומריות, ואין לך מיתה גדולה מזה רח"ל, וטבע האדם הוא שרוצה לחיות, כשאמר רבי ינאי (עבודה זרה יטב), 'מאן בעי חיי', כולם באו לשמוע, אבל לא כתוב שכולם קיימו את דבריו, שהרי הבחירה ביד האדם איזה סוג של חיים הוא בוחר לעצמו.

ברור לך חלק יפה

זה המוסר הגדול שיש לנו ללמוד מהפרשה, וכמו שכותב החובות הלבבות שכל אחד נתבע לפי השגתו, שכל אחד מחוייב לעשות כל מה שהוא מסוגל. והמסילות ישרים מבאי (סוף פ"ד) את דברי הגמרא 'כל האומר הקב"ה ותרן יוותרו מעוהי', שאף על פי שיש הרבה רחמים, אבל אין ויתור, ולא כמו שהעולם טועים ומרמים את עצמם, שמרגשים שרק צריכים 'לצאת ידי חובה', להגיע לאיזה רמה מסוימת... ואין הדבר כן אלא כל אחד מחוייב להשיג את כל מה שיכול להשיג. וכמו שאמר אחד הגדולים על דברי הגמרא (עירובין יג, ב) 'נח לו לאדם שלא נברא' שגם נוח לו למי שנברא עם פחות חכמה וכשרונות... כי ככל שהאדם יותר חכם ויותר מוכשר נדרש ממנו יותר, וחובתו בשמחה גדולה ואהבה רבה למסור להקב"ה את כל כוחותיו לעשות כל מה שניתן בתורה בתפלה ובכל עבודתו.

סוף דבר, הכל תלוי בחכמה, וכמו שנתבאר הרבה פעמים, ענין החכמה הוא כמה שהאדם חי על פי השכל, שזה הדעת. הקב"ה נתן לכל אחד את השכל שהוא צריך, ופירוש הפסוק "הַחֲכָמָה תַּחֲיֶיהָ בְּעֵלְיָהּ" שהכל תלוי מה הוא עושה עם השכל שלו, למה הוא משתמש בחכמה שלו, כמה שהוא מתבונן, ומנהל את חייו על פי ההתבוננות. ותמיד אני מביא בעניי דברי הרמב"ן שחכמה וקודש הם ענין אחד, ונראה שגם ההפך הוא הנכון דהיינו ש'טעפשות' ר' שמואל' הולכין ביחד, וכתרגום על הפסוק "וּמַלְתֶּם אֶת עֲרֹלַת לְבַבְכֶּם" - 'טעפשות לבבון'.

וצריך לחיות כל הזמן על פי החכמה, שזהו גדלות גדולי ישראל בכל הדורות, ולהבדיל מחכמי אומות העולם. **השקצות חושון** היה 'קצות' כל המעט לעת, הם לא היו חכמים בזמן העיסוק בחכמה בלבד אלא כל הזמן חיו בדרך החכמה.

זה עיקר העבודה 'ברור לך חלק יפה', הכל הוא לטוב לך. רק צריך לדעת שזה לא בא באופן טבעי אלא צריך להפעיל את השכל, להתעורר ולקחת מה שהקב"ה נותן. ואחרי המתנה הגדולה של השבת מתפללים בצאת השבת 'ומדובקים ביראתך', האדם יכול להזדרז ללכת לעסוק בתורה, ויכול גם לבעט בכל המתנה של השבת ולברוח מהרוחניות. תמיד הבחירה בידינו, האדם יכול לרדת למטה מדרגת הבנה או לעלות למעלה מהמלאכים, והלואי שנוכח לבחור בחיים, ולהיות חיים כולכם היום.

התורה. ויש הבדל גדול ועצום בין חכמת התורה לחכמה חיצונית, וכמו שחילקו חז"ל בנוסח הברכות, שעל חכמי ישראל מברך 'שחלק מתכמתו - ליראי', ועל חכמי אומות העולם מברכים 'שנתן מחכמתו לבישר דם'.²⁶ והוסף רבינו כי להצליח 'במשנה' במלחמה הזאת, הוא התענוג הגדול ביותר שיכול להימצא, ונראה שזה עוד מכוון בפירוש הפסוק "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עֲבָדָתָ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה" שחלק מהתביעה היא, שבמדה שהאדם מבין את הערך האין סופי של תורה ומצוות, ודאי שיהיה מאושר בזמן שהוא מקיים אותם. אבל עוד נאמר שרק אם הוא שמח וזוכה להרגיש את התענוג הגדול יוכל להצליח במלחמה נגד היצר, וזה ענין 'מתוקות התורה', וטעם תפילה' שהזכירו חז"ל. ובענין זה היה מוסיף רבינו כי יש להתפעל מאד כמה מדרגות יש בתפילה שהרי כמה הלכתא גבירא למדנו בגמרא מתפילת חנה, ובכל זאת מבואר בחז"ל שהיא 'טעמה טעם של תפלה', טעם בעלמא, ונראה שגם זה דרגה גבוהה מאד.²⁷ רבינו התבטא פעם: כואב לראות שעושים מכל שבת כעין כל הבית אלא פעם קדם לא היו נוטעים כל כך בבית אלא פעם בתקופה ארוכה מאד וכך נתעלו לתורה, ואף על פי שהיו לא נוהגים כך, מכל מקום מה שאפשר צריך לנצל ולהתעלות מימי השבתות!

רוממות המעשים

המשך מעמוד 6

ביאור עונשם של המרגלים
— לא להיכנס לארץ

המגיד מדובנא זיע"א ביאר כי הנה יש להבין מדוע נגזר על המרגלים שלא להכנס לארץ, והרי שבו בתשובה והשם יתברך אמר להם סלחתי. אלא העניין יובן על פי משל לאדם פשוט שעלה לגדולה ונתעשר. כאשר הגיעה בתו לפרקה, בא אליו שדכן אחד והציע לו שתי הצעות, חתן אחד בן עשירים רע מעללים וחסר לב, והחתן השני בן של רב תלמיד חכם גדול מופלג בתורה וביראה. הוסיף השדכן ואמר, אם יבחר בבן העשירים יתחלקו הוצאות החתונה ושאר ההוצאות בין שתי המשפחות, ואם יעדיף להשתדך עם הרב יצטרך הוא לשאת בכל ההוצאות, הואיל ואין באפשרות הרב לשאת בנטל. עיין העשיר בשתי ההצעות ואמר, טוב תתי אותה לבן הרב גם אם יעלה לי הדבר בכסף רב, אך עם זאת ביקש העשיר שהרב יקבל על עצמו להלביש את בנו בגדי חתונה כמשפט אב לבנים, וגם יתן לכלה תכשיט אחד ולא יותר. מששמע הרב את התנאי, סירב לקבלו ועמד על כך שכל ההוצאות יפלו על העשיר. תשובתו של העשיר לא אחרה לבוא, אם ממאן הרב לקבל את התנאי שלי הנני מעדיף להשתדך עם העשיר ולא עם הרב. מששמע זאת השדכן, דיבר על לב אבי הנערה ושדלו לבל ישתטה לעשות כדבריו, ואכן בסופו של דבר הושפע האיש ונתרצה להשיא בתו לבן הרב על פי כל התנאים שאמר הרב, אך כאן נכונה לא אכזבה מרה, הרב מצידו הודיע כי שוב אינו מוכן להשתדך עמו. מתחילה חשבתי, אמר הרב, שהנך מוקיר תלמידי חכמים, ויודע להעדיף שידוך כזה על פני השתדכות עם אנשים פחותי ערך, אולם משראתי שעבור תכשיט אחד הנך מעדיף להשתדך עם בן בליעל כפלוני העשיר, אני מבין שאינך מעריך כלל את מעלת התורה ותלמידי החכמים.

אמר המגיד מדובנא; הנמשל הוא: - הוא הדבר במרגלים, אחרי שהוציאו דיבת הארץ, עד שהסכימו כולם ואמרו הלא טוב לנו שוב מצרימה, הוכח כי קדושת ארץ ישראל ומעלתה מזולזלת בעיניהם, עתה התברר למפרע כי מה שביקשו בארץ ישראל אינו אלא לאכול מפריה וכדומה, לזה מסוגלות גם שאר הארצות... ולפיכך נשללה מהם הזכות להכנס לארץ.

לא תתור

אמר פעם המגיד הירושלמי הגה"צ רבי שלום שברדון זצ"ל באחת מדרשותיו: שוחחתי פעם עם אחד מגדולי ישראל ואמר לי, שיש כאן בפרשתינו קל וחומר נורא: ומה בתחילת הפרשה כתוב "וידבר ה' אל משה שלח לך אנשים ויתורו" את ארץ כנען? כלומר, אם רצונכם יש לכם הסכמה - אתם יכולים לתור, והם אכן קיימו את ה"ויתורו" - "ויתורו את ארץ כנען" ועם כל זאת, קרה מה שקרה, נכשלו עד כדי כך ונהפכו לרשעים...

קל וחומר, אם מזהירה אותנו התורה לא לתור - "ולא תתורו" קל וחומר בן בנו של קל וחומר שלא לתור ולקיים את הלאו המפורש בתורה - כי אסור לתור, ה' מזהיר "ולא תתורו!" כיצד לא מפחדים מהתוצאות.

עוד הוסיף ואמר רבי שלום: שמעתי לפרש את הפסוק הנ"ל כך: "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" - אם ראתי מה שלח ראוי לראות, עזוב, תשליך, ואל תחפש לתור למה, מה ומדוע. אתה כבר "אחרי", אל תתור "אחרי" לבבכם "ואחרי" ראיית העין - לא לחשוב במה שכבר ראתי, לא לעסוק בו, להשליכו, לא לתור עוד "אחרי" עיניכם...

על הרשעים שנענשים בגיהנום, ונותנים להם הממונים עליהם מנוחה בזמן שישראל מתפללים, וגם מקצרים להם את עונשם בגיהנום.

אמירת הקדיש שוברת עולמים חותמות ושלאות חזקות של ברזל וקליפות רעות. בקדושת הקדיש מתגבר כוח הקדושה מאוד ומתעלה כבודו של הקדוש ברוך הוא בכל העולמות ובכל הנמצאים, ואין מי שימנע את התפשטות כבודו, וכשאנו מקדשים את הקב"ה בקדושת הקדיש הוא יתברך זוכר את שמו המוחלל בגוים ואת בניו שהם בגלות, וכפי איך שאנו עונים קדיש בכל כוחנו ומשברים את יצרנו, כך נשבר כוח הקליפה והיצר הרע שהוא חלק מכוחות הטומאה הללו.

קליפות הרע וכוחות הטומאה הם חומות של ברזל המפסיקות בינינו לבין אבינו שבשמיים, לשונו של הס"א הוא לשון תרגום, וקדושת הקדיש הנאמרת בלשון תרגום מכניע את הס"א ומשברת את כוחו ומבטלת את קליפות הטומאה, והיה רץ כמרוצת של הקדוש ברוך הוא בכל העולמות ובכל צדדי הקדושה,

קדיש - מציל מדינה של גהינם

אמירת הקדיש פועלת ומשפיעה הרבה בעולמות העליונים, ובזכות הנחת רוח שהוא עושה לבורא יתברך, הוא פודה גם רשעים גדולים מעונש הגיהנום, האור רזוע (הלכות שבת סימן ג) מביא מעשה שמוכא במדרשים; - ברבי עקיבא שראה אדם אחד שהיה ערום ושחור כחם, והיה טוען על ראשו כטעון עשרה טעונים, והיה רץ כמרוצת הסוס. גזר עליו ר' עקיבא והעמידו, ואמר לאותו האיש, למה אתה עושה עבודה קשה כזאת. אם עבד אתה ואדוניך עושה לך כך, אני אפדה אותך מידו, ואם עני אתה, אני מעשיר אותך. אמר לו, בבקשה ממך על תעכבני, שמא ירגזו עלי אונם הממונים עלי. אמר לו [ר"ע] מה זה ומה מעשיך, אמר לו אותו האיש מת הוא, ובכל יום ויום שולחים אותי לחטוב עצים ושורפים אותי בהם. ואמר לו, בני מה היתה מלאכתך בעולם שבאת ממנו. אמר לו, גבאי המס הייתי והייתי מראשי העם ונושא פנים לעשירים והורג עניים. אמר לו, כלום שמעת מן הממונים עליך אם יש לך תקנה. אמר לו, בבקשה ממך על תעכבני, שמא ירגזו עלי בעלי פורענות, שאותו האיש אין לו תקנה. אלא שמעתי מהם דבר שאינו יכול להיות, שאילמלי היה לו לזה העני בן שהוא עומד בקהל, ואומר ברכו את ה' המבורך, ועונן אחריו 'ברוך ה' המבורך לעולם ועד', או יאמר 'תגדל', ועונים אחריו יהא שמייה רבא מברך מיד מתירים אותו האיש מן הפורענות. ואותו איש לא הניח בן בעולם, ועזב אשתו מעוברת אבל אינו יודע אם תלד זכר מי מלמדו, שאין לאותו האיש אהוב בעולם.

באותה שעה קיבל עליו ר"ע לילך ולחפש אם הוליד בן, כדי שילמדו תורה, ויעמידו לפני הצבור. אמר לו [ר"ע] מה שמך, אמר לו עקיבא. ושם אשתך, אמר לו, שושניבא. ושם קרתך, אמר לו, לודקא. מיד נצטער ר"ע צער גדול והלך ושאל עליו, כיון שבא לאותו מקום שאל עליו, אמרו לו ישתחקו עצמותיו של אותו הרשע. שאל על אשתו, אמרו לו ימחה זכרה מן העולם. שאל על הבן, אמרו הרי ערל הוא, אפילו מצות מילה לא עסקנו. מיד נטלו ר"ע ומלו, והושיבו לפניו, ולא היה מקבל תורה עד שישב עליו ארבעים יום בתענית. יצתה בת קול ואמרה לו, ר' עקיבא לך ולמד לו, הלך ולמדו תורה וקריאת שמע ושמונה עשרה ברכות המזון, והעמידו לפני הקהל, ואמר ברכו את ה' המבורך וענו הקהל ברוך ה' המבורך לעולם ועד, יתגדל יהא שמייה רבא, - באותה שעה מיד התירו המת מן הפורענות. מיד בא לר"ע בחלום ואמר יהי רצון מלפני ה' שתנוח דעתך בגן עדן שהצלת אותי מדינה של גיהנם. מיד פתח ר"ע ואמר, יהי שמך ה' לעולם ה' זכרך לדור ודור. וכן מצא מורי ה"ר אלעזר מוורמזא דתנא דבי אליהו רבא דקטן האומר יתגדל מציל אביו מן הפורענות.

"בנים אתם לה' אלוהיכם" - אבינו מעניק לנו מתנות גדולות, אנו 'עם מיושני עונג', והוא זיכה אותנו באפשרות להללו ב"שבע ביום הללתיך" - לקיים את אשר תקנו לנו אנשי כנה"ג לומר שבע פעמים קדיש בכל יום, לקדש אותו יתברך בשבח גדול ונורא ולהיות שלוחיו להוריד קדושה וברכה ואור בכל העולמות כולם.

בכמה וכמה מקומות בש"ס לימדנו חז"ל את גודל נוראות קדושת ומעלת הקדיש. איתא במסכת שבת (ק"ט), 'אמר רבי יהושע בן לוי, כל העונה אמן יהא שמייה רבא מברך בכל כוחו, קורעין לו גזר דינו, והר"ף והר"ש גורסים 'קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה'. ומוסיף רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן; אפילו יש בו שמץ של ע"ז מוחלין לו.

הגמ' בתחילת מסכת ברכות מביאה את הגלוי הגדול שגילה אליהו הנביא לרבי יוסי בגודל ההשפעה שאנו משפיעים כשאנו עונים; יהא שמייה הגדול מבורך. - תחילה מתארת לנו הגמ' את הצער העצום שיש לבורא עולם שבעוונותינו הרבים דינו שפך חמתו על עצים ואבנים והחריב את בית מקדשו ושרף את היכלו והגלה את בניו לבין אומות העולם. ומאז החורבן נסתמו צינורות השפע ונחסרנו את כל ההשפעות הגדולות והטובות שאבינו שבשמים רוצה להיטיב לנו, שהרי הוא הטוב השלם ובחסדו רבא את עולמו כדי להיטיב לנו את ההטבה השלימה הגדולה ביותר לנצח נצחים. ומגודל כאבו הוא שואג בכל יום כ"ארי" [וגם כדי לעורר אותנו לשוב בתשובה].

ממשיכה הגמרא ומביאה את דברי רבי יוסי שהיה בדרך ונכנס להתפלל בחורבה מחורבות ירושלים [כדי שלא יפריעו לו עוברי דרכים], ואליהו הנביא זכור לטוב שמר לו על הפתח עד שסיים את תפילתו, ושאל אותו איזה קול שמעת בחורבה, ורבי יוסי ענה לו שמעתי בת קול שמנהמת כיונה [ליונה יש רק בת זוג אחת ולכן כשהוא מאבד את בת זוגו צערו נורא, מפני שרק היא מיוחדת לו, כך כביכול ה' יתברך בחר בנו מכל העמים להיות בניו ואנו היחידים המיוחדים רק לו, והוא נוהם מצערו הנורא כשהוא הוצרך להגלות אותנו מעל שולחנו] ואומרת אוי לבנים שבעוונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגלתי לבין האומות, ואליהו הנביא הוסיף ואמר לו; חייך וחיי ראשך לא שעה זו בלבד אומרת כך, אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך, ולא זו בלבד אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונים יהא שמייה הגדול מבורך, הקב"ה מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך, מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם.

[ויש לציין כי הרבה מהדברים כאן נכתבים בעקבות דברי המהר"ל בכמה מקומות] - הבורא יתברך בטוב ובחוכמתו בחר בעם ישראל שהם יהיו עיקר מציאות העולם, משום כך כאשר הקב"ה שולח אותנו לגלות נוצר קלקול בכל יסודות הבריאה כולה. את הידיעה שתכלית מציאות הבריאה היא עם ישראל, גילה אליהו הנביא לרבי יוסי, שלא כמו שאתה סובר שבאופן חד פעמי השכינה הקדושה מנהמת, אלא שלוש פעמים ביום ערב ובוקר וצהריים, ותלמד מכך שעם ישראל הם עיקר כוונתו של הבורא בעולמו, וכשעם ישראל גולה מעל שולחנו נחשב הדבר כאילו כל המציאות כולה בטילה, וכן כשבית המקדש חרב כל המציאות חסרה ואפילו מלאכי השרת בוכים מגודל הקלקול שיש לעולמות העליונים והתחתונים.

הגמרא במסכת סוטה (מ"ט), מביאה את דברי רבא על המצב הנורא שהעולם נמצא בו מאז החורבן; בכל יום ויום מרובה קללתו משל חבירו שנאמר בבקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בקר. ומה מקיים את העולם במצב הקשה... אקדושה דיסידרא ואיהא שמייה רבא דאגדתא.

בקדיש מתגבר כוח הקדושה

הזוהר הקדוש בכמה וכמה מקומות עוסק במעלת הקדיש שגורם לקדש את העולמות כולם, ומכניע את כוחות הטומאה. ובעקבות דבריו נלך ונעסוק בכמה יסודות שלמים אנו מדבריו הקדושים.

המקדשים את שמו של הקב"ה בכל יום ואומרים אמן יהא שמייה רבא מבורך בכל כוחם, הם נמצאים לפני ולפנים בתוך ההיכל הפנימי שבגן עדן התחתון, ואור הבינה שכלול מכל הגוונים מאיר להם.

שלוש פעמים בכל יום כשעם ישראל עונים יהא שמא רבא מבורך הם ממשיכים רחמים מעולם שכולו רחמים, והקב"ה מתמלא רחמים וחס גם